

PEARL HARBOR

BEKLIM BERG NIITAKA
EEN VLOOT ALS SCHIETSCHIJF
TORA TORA TORA
DAT BETEKENT OORLOG
HET LICHT GAAT BRANDEN
TOPGEHEIM UIT TOKYO

26

De betrekkingen tussen de Verenigde Staten en Japan waren in de loop van 1941 voortdurend slechter geworden. Herhaaldelijk en langdurig was er diplomatiek overleg geweest, maar zonder resultaat. De Japanners waren niet van zins hun expansiepolitiek te laten varen — van Amerikaanse zijde liet men steeds duidelijker merken dat men daar genoeg van kreeg. Toch bleven vele Amerikanen — met name ook president Roosevelt — hopen met diplomatieke druk en economische maatregelen Japan in toom te kunnen houden. Ook toen de onderhandelingen eind november volledig vastgelopen waren, bleef men, overtuigd van de eigen onaantastbaarheid en superioriteit, de ernst van de situatie onderschatten.

Inmiddels was reeds een machtige Japanse vloot vertrokken van een verzamelplaats bij de Koerilen. In het diepste geheim en met grote omzichtigheid voer men oostwaarts. De plannen die deze vloot — en vooral de vliegtuigen die men aan boord had — tot uitvoering moest brengen, waren al bijna een jaar oud. Begin 1941 was men zich in alle duidelijkheid gaan realiseren dat een gewapend conflict met de Verenigde Staten onvermijdelijk zou zijn. Wilde men daarbij kans op succes hebben, dan was de snelle vernietiging van een zo groot mogelijk deel van de Amerikaanse vloot noodzakelijk.

Zo duidelijk als de Japanners het eerste oorlogsdoel voor ogen hadden, zo onvoldoende realiseerde men zich in Washington deze dreiging. Pearl Harbor op Hawaii was de thuishaven van de hele Amerikaanse Pacificvloot. Dicht bijeen lagen ze daar, vele tientallen oorlogsschepen, ondanks herhaalde en dringende eisen van hun opperbevelhebber om meer en beter materiaal ter verdediging, onvoldoende beschermd tegen een plotselinge aanval.

In de nacht van 6 op 7 december was de Japanse vloot, het laatste traject zuidwaarts varende, Pearl Harbor tot op enkele honderden kilometers genaderd. De vliegtuigen waren opgestegen; de bemanningen trokken juichend ten aanval. Een serie onbegrijpelijke nonchalances van Amerikaanse zijde leidde ertoe dat de Japanse plannen pas ontdekt werden toen de eerste bommen vielen.

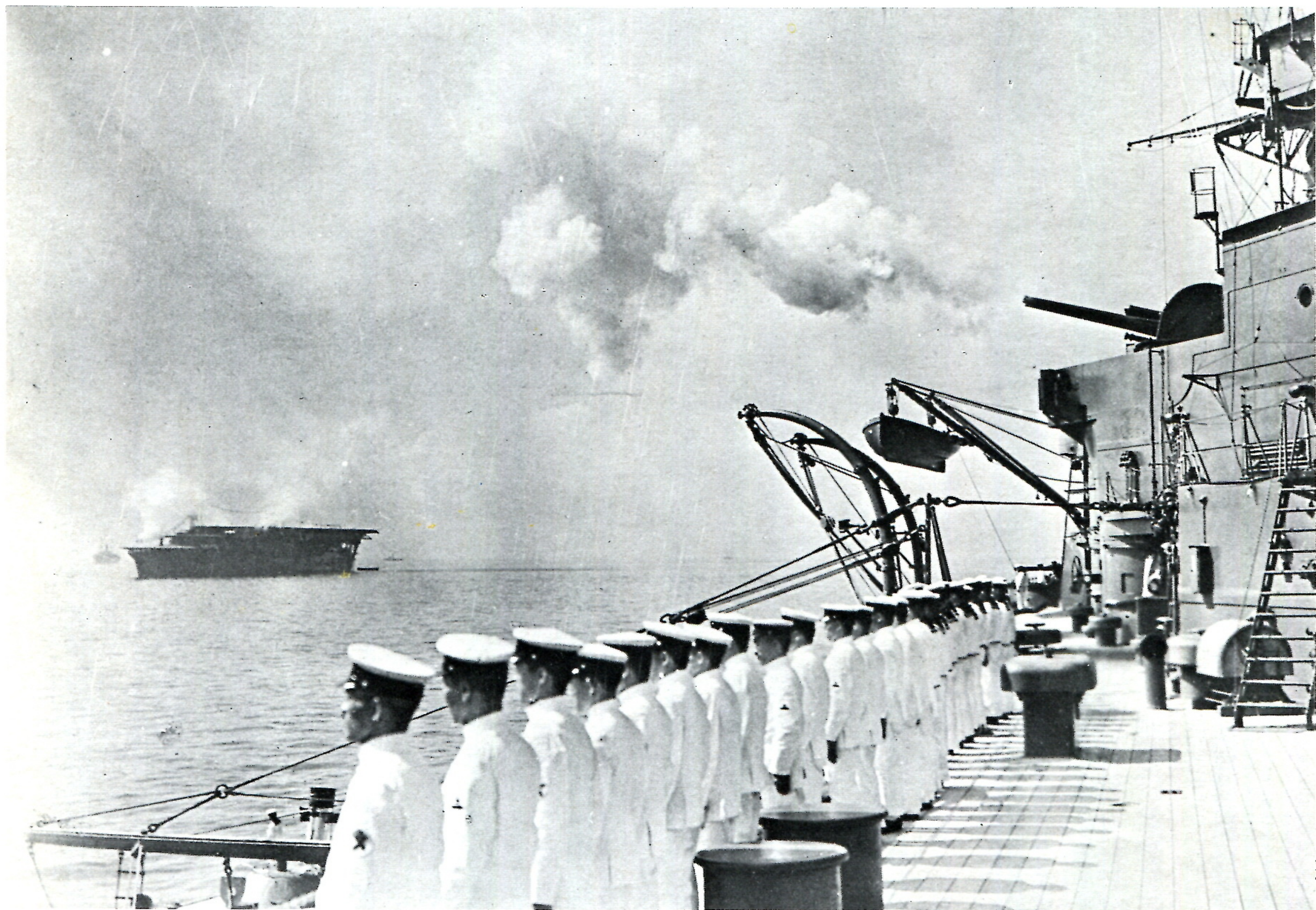
Amerika was door Japan in de *dirty business* van de oorlog gestort. De aarzelingen die de Amerikaanse politiek tot dan toe gekenmerkt hadden, waren eensklaps verdwenen. Amerika was van partijdig toeschouwer actief en vastberaden medestrijder in het geallieerde kamp geworden. Na twee jaar waarin de strijd zich hoofdzakelijk beperkt had tot Europa en Noord-Afrika, liet de oorlog nu geen werelddeel meer onberoerd.

A.H.P.

DE VOORBEREIDING VAN
DE JAPANESE AANVAL

BEKLIM BERG NIITAKA

M. G. EMEIS JR.

Zes vliegdekschepen, twee slagschepen, twee zware kruisers, een lichte kruiser, negen torpedobootjagers en drie onderzeeboten verlaten, bij één of twee tegelijk, tussen 10 en 18 november 1941 de Japanse marinebasis Koere aan de Japanse Binnenzee. Ook acht volgegoten olietankers lichten de ankers. De scheepsnamen zijn bedrieglijk poëtisch: 'Vergrote Vreugde', 'Gelukkige Kraanvogel', 'Nevel van Bloemen', 'Lichtend Schuim', 'Valleiwind'. Aan de opvarenden is zwaarweerkleding uitgereikt, kanons en mitrailleurs gaan schuil onder speciale presennings. Alle radioverkeer is verboden. De in Koere achtergebleven schepen daarentegen intensiveren hun radioverkeer, opdat Amerikaan-

se luistervinken geen veelzeggende stilte in de ether boven de Japanse Binnenzee zullen constateren.

De eenendertig schepen alsook drie langeafstandonderzeeboten uit Yokosoeka bij Tokyo ontmoeten elkaar weer in de Tankanbaai van het grootste Koerileneiland Etorofoe. Het is er zo eenzaam als men maar wensen kan: een betonnen pier, een radiostation, drie vissershutten. Er liggen duizenden vaten olie en benzine te wachten, die aan boord van de vliegdekschepen worden gestouwd en aangesproken zullen worden als ruw weer het bijtanken uit de acht tankers in volle zee onmogelijk maakt. Pas nu wordt alle rangen het reisdoel geopenbaard.

Op 26 november geeft admiraal Nagumo op zijn vlaggeschip, het vliegdekschip 'Akagi', het vertreksein. Men vaart langs de meest noordelijke route oostwaarts, precies op de 43e noorderbreedtegraad, waar het weer het ruwst en de kans op ontdekking het kleinst is. De honderden piloten en duizenden matrozen krijgen strikte orders geen kruimel afval over boord te gooien, want ook dat kan tot ontdekking door de 'vijand' leiden. Van de eerste dag af maken zware storm en dikke mist de navigatie moeilijk. Elk Amerikaans, Brits of Nederlands schip dat men onderweg mocht tegenkomen, moet tot zinken worden gebracht; op neutrale schepen zal een gewapend commando geplaatst en de radio tot

zwijgen gebracht worden. De enige boot die men op de twaalfdaagse reis ontmoet, blijkt een Japanse koopvaarder te zijn. Orkaanwinden rukken seinvlaggen aan rafels, tientallen mannen worden van de dekken gespoeld. Aangezien elk jaar bij de Japanse vlootmanoeuvres vijftig à honderd man overboord slaan, worden deze verliezen als normaal beschouwd. Admiraal Nagumo laat dag aan dag het radiostation Honolulu af luisteren en ontdekt geen enkele afwijking van het normale amusementsprogramma. Op de Hawaii Eilanden is niemand zich het naderende gevaar bewust.

Op 2 december seint admiraal Yamamoto radiografisch van zijn vlaggeschip in Japan: 'Beklim berg Niitaka', de afgesproken code voor: 'Zet aanval voort'. Later op de dag volgt de aanwijzing: 'Dag X is 8 december', wat op Hawaii zondag 7 december is. In Tokyo rijden autobussen vol zeeofficieren en matrozen, aangevoerd uit het marinekamp Yokosoeke, de toeristische plekkeleisters af. Hiermee moet bij vriend en 'vijand' de indruk worden gewekt dat de Japanse vloot grotendeels in de thuishavens ligt en haar manschappen volop gelegenheid tot passagieren biedt. Hun minder fortuinlijke collega's, die zich door orkanen en huizehoge golven een weg ploegen, beginnen op 3 december bij het passeren van de 170e lengtegraad met bijtanken. Drie leeggepompte tankers wenden de steven en koersen huiswaarts; de andere vijf volgen spoedig. Door het passeren van de datumlijn (180e

Links: twee van de Japanse oorlogsschepen die midden november 1941 in alle stilte de basis Koere verlieten en opstoomden naar Pearl Harbor. Op de voorgrond het slagschip 'Mutsu', in de verte het vliegdekschip 'Akagi'.

Rechts: een overzicht van de Japanse aanvalsbeweging, richting Pearl Harbor. De onderste kaart laat de route zien die de Japanse vloot van admiraal Nagumo aflegde, in alle stilte en onopgemerkt, en voorts de positie waarop de vliegdekschepen hun aanvalsvliegtuigen lanceerden. Op de kaart boven zijn, meer gedetailleerd, de aanvliegrichtingen van de Japanse eskaders aangegeven en de diverse punten die in twee golven door hen werden aangevallen. Op de onderste kaart is tevens de richting aangeduid vanwaaruit het speciale commando van Japanse onderzeeboten aanviel.

meridiaan) duurt de derde december niet 24, maar 43½ uur; ons relaas schakelt nu van Tokyo-tijd op Hawaii-tijd over. Kort na het passeren van de datumlijn verlaat de vloot de 43e breedtegraad en koerst zuidoostwaarts. De spanning stijgt. Wordt men vóór of op 5 december ontdekt, dan gaat de aanval op Pearl Harbor niet door; bij ontdekking op 6 december, beslist admiraal Nagumo over al dan niet 'doordrukken'; bij ontdekking in de vroege ochtend van 7 december wordt de overval in elk geval doorgezet.

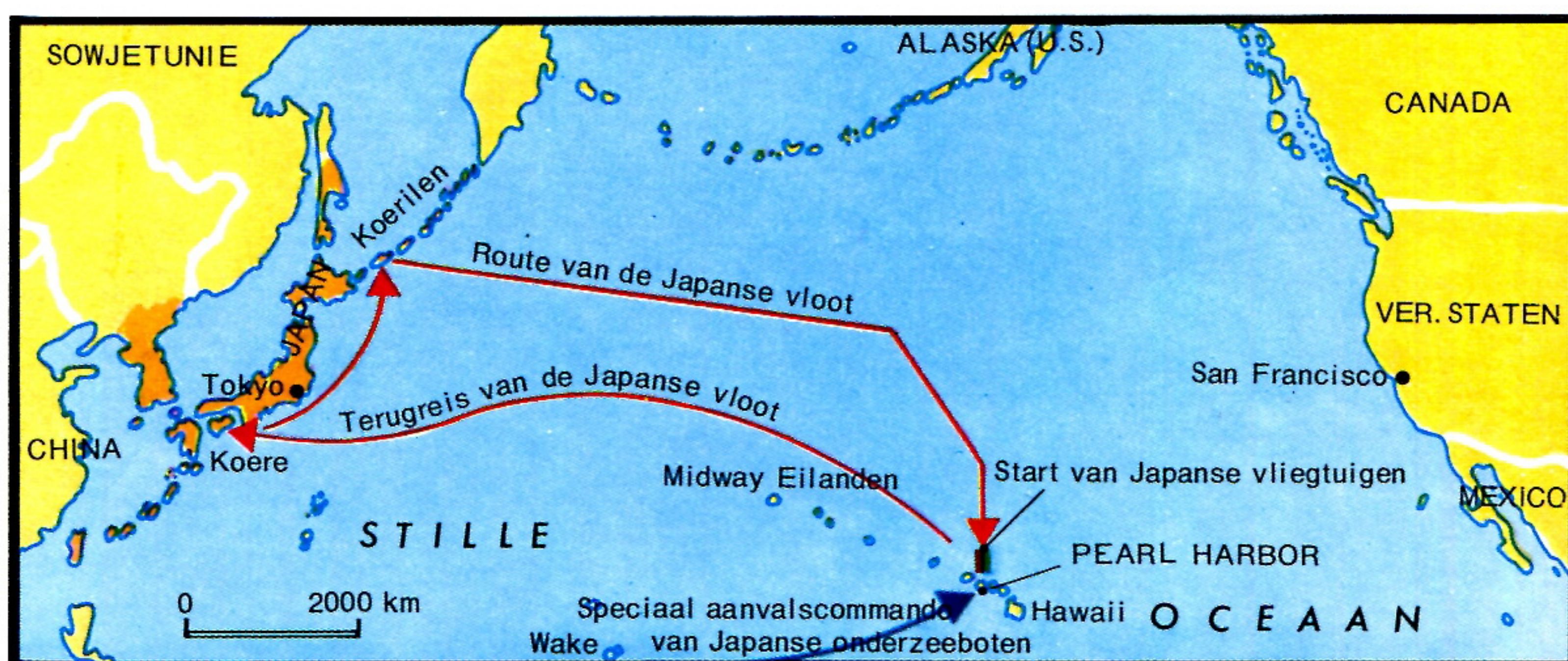
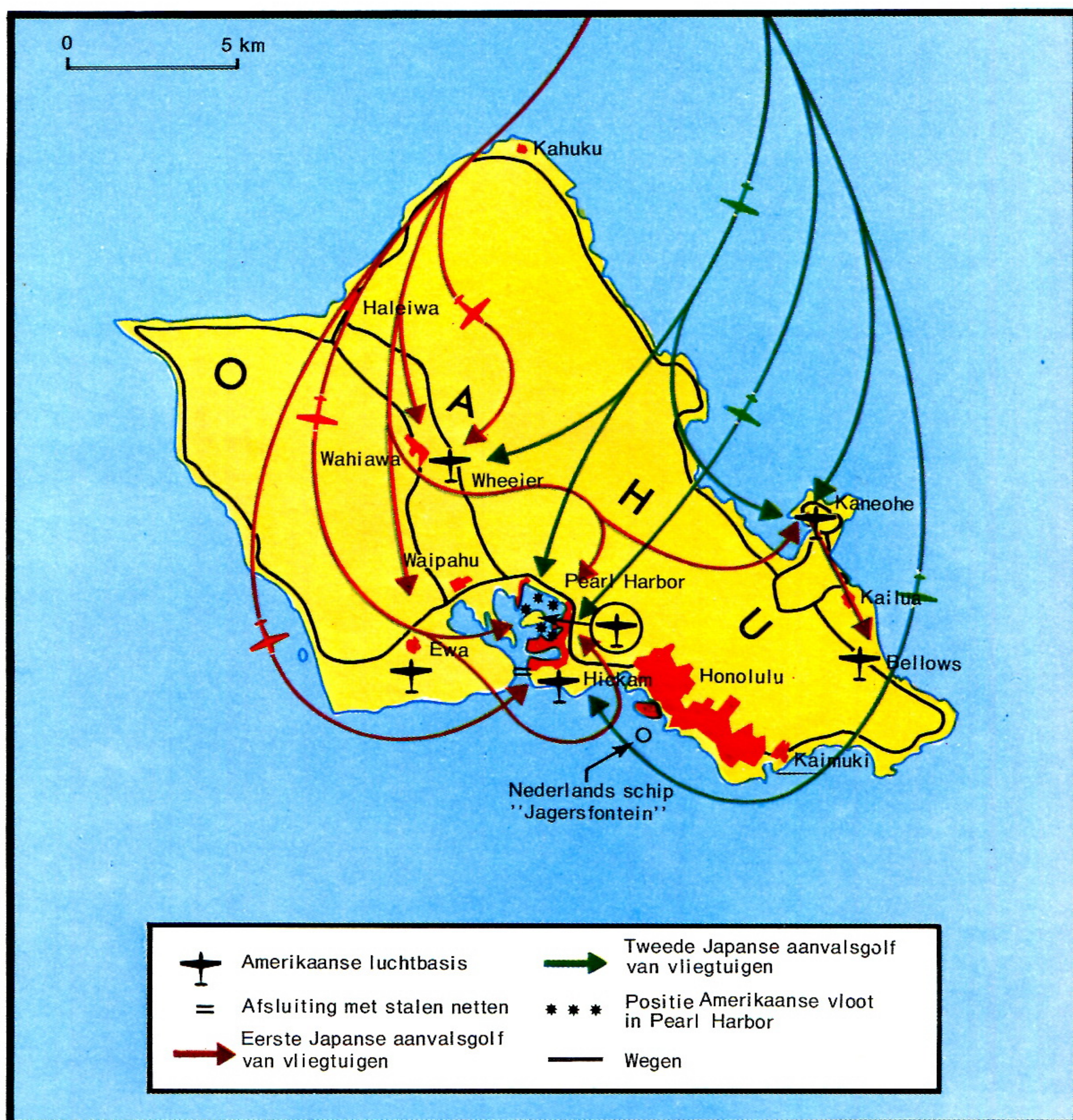
Zaterdag 6 december om negen uur 's avonds bereikt de vloot de 158e lengtegraad, 490 mijl pal ten noorden van Oahu, het Hawaii-eiland waarop Honolulu en Pearl Harbor

liggen. Op de zes vliegdekschepen wordt iedereen die elders kan worden gemist, naar de vliegdekken gestuurd. Op de 'Akagi' laat admiraal Nagumo de Z-vlag hissen, dezelfde die in mei 1905 van admiraal Togo's vlaggeschip woei, toen de Japanse vloot de Russische in Straat Tsoesjima vernietigde.

Nauwkeurig zuidwaarts varende gaat men met een snelheid van 24 à 26 knopen op het lanceringspunt van de vliegtuigen af, 275 mijl benoorden Pearl Harbor. Nagumo's navigatieofficier levert een schitterende prestatie. Dagen achtereenvolgens is oriëntatie op de hemellichamen onmogelijk, toch arriveert de vloot precies op het uitgezette punt. Op de vliegdekken wordt de eerste aanvalsgolf van 190

vliegtuigen in gereedheid gebracht. De piloten zijn voorzien van duidelijke kaarten van Pearl Harbor, tot op de dag bijgewerkt volgens de laatste geheime informatie van de Japanse consul in Honolulu, die straks op luttele kilometers afstand het resultaat van zijn spionage zal kunnen gadeslaan.

Zondagmorgen 3.42 uur. Op de Amerikaanse mijnenveger 'Condor', die twee mijl buiten Pearl Harbor's haveningang kruist, ziet officier van de wacht McCloy in het bijna donker op nog geen honderd meter afstand een vreemde witte golf aan bakboord. De golf, het witte spoor van de periscope van een onderzeeboot, nadert de mijnenveger tot

Paris Match

op vijftig meter, krijgt hem dan in de gaten, keert en vlucht. De 'Condor' seint aan de in de nabijheid patrouillerende torpedojager 'Ward': 'Ondergedoken onderzeeboot gesignaleerd, koers west, snelheid negen knopen.' Beide schepen gaan op zoek. De naburige radiopost op Bishops Point hoort de gesprekken tussen 'Condor' en 'Ward' — en rapporteert niets. De 'Ward' krijgt de gezochte, een tweemans-babyonderzeeboot van dertien meter lengte, om 6.45 uur te pakken en vernietigt hem met kanonvuur en dieptebommen. Langs de hiërarchische ladder, die vele treden telt, bereikt de melding van dit treffen tussen 7.20 en 7.25 uur admiraal Kimmel, CINCPAC, alias opperbevelhebber

van de Pacific Fleet. Hij zegt: 'Ik kom direct' en begeeft zich naar zijn hoofdkwartier. Inmiddels staat aan de havenmond het antitorpedonet, dat om 4.58 uur voor twee binnenlopende mijnenvegers is geopend en in strijd met alle veiligheidsvoorschriften daarna niet onmiddellijk is gesloten, al urenlang open. Een andere Japanse babyonderzeeboot heeft de Amerikaanse zorgeloosheid benut en is ongemerkt de marinebasis binnengeglipt.

Zondagmorgen 6.00 uur. De twee zware kruisers van het Japanse eskader varen het lanceringspunt van de jagers en bommenwerpers voorbij en sturen vier Zero-verkenningsvliegtuigen naar Pearl Harbor uit.

Achter hen wordt van de zes vliegdekschepen de eerste aanvalsgolf per katapult de lucht in geschoten: veertig Kates met luchttorpedo's, vijftig Kates met bommen die van grote hoogte zullen worden geworpen, vijftig Valduikbommenwerpers en vijftig Zeke-jagers. Van de zwaar deinende vliegdekken klinken de schrille *Banzai's!* van de achterblijvers. Met de noordoostenwind schuin op de staart klimmen de 190 toestellen de ochtendschemering in, doorboren het dichte wolkendek en zien op 3000 m de zon opgaan. Zondagmorgen 6.45 uur. In het radarstation Opana op de noordpunt van Oahu, dat in bedrijf is van 4 tot 7 uur, is het voltallige personeel present: twee dienstplichtigen, van

Links: admiraal Nagumo had het commando over de Japanse vloot van 31 schepen die tussen 10 en 18 november 1941 in alle stilte van de Japanse marinebasis Koere vertrok en via de Koerilen opstoomde naar Pearl Harbor. Tijdens de reis liet hij radio Honolulu af luisteren naar mogelijke tekenen van alarm bij de Amerikanen.

Nagumo stond onder commando van admiraal Isoroku Yamamoto (foto rechtsonder), die ten tijde van Pearl Harbor opperbevelhebber was van de gehele Japanse vloot. Hij was het die op 2 december Nagumo de code zond voor het doorzetten van de aanval op de nietsvermoedende Amerikaanse marinebasis: 'Beklim berg Niitaka.'

Rechtsboven: een van de Japanse schepen in de Japanse Binnenzee, kort voordat het met een aantal andere oorlogsbodems vertrok naar de Koerilen, startpunt voor de verrassingsaanval op Pearl Harbor.

DUIZEND RODE STEEKJES

Die avond lagen er verscheidene brieven van thuis en een pakje van Fujiko voor me klaar. Ze had me een katoenen band gestuurd met precies duizend rode steekjes erop geborduurd, die ik om mijn maag moest wikkelen. Het was de traditionele Japanse talisman, die ongetwijfeld mij zal beschermen tegen vijandelijke kogels.

Fujiko schreef: 'Vandaag is ons verteld dat ons vaderland zich in een grote oorlog tegen Groot-Brittannië en de Verenigde Staten heeft geworpen. We kunnen alleen bidden voor onze uiteindelijke overwinning en voor jouw geluk in de strijd. Matsuyo-san en ik hebben de laatste dagen verscheidene uren per dag op de hoek van de straat gestaan en 998 vrouwen die voorbijkwamen, gesmeekt een steek op deze band te borduren. Daardoor bevat die de afzonderlijke steken van duizend vrouwen. Wij wensen dat jij hem op je lichaam zult dragen en dat hij jou zal beschermen tegen de kogels die uit verachtelijke vijandelijke wapens zullen worden afgevuurd ...'

(Uit: 'Samurai!', door gevechtsvlieger Saburo Sakai, in samenwerking met Martin Caidin en Fred Saito)

wie soldaat Lockard soldaat Elliott opleidt. Om kwart voor zeven registreert hun radar op 195 km een aantal uit het noordoosten naderende vliegtuigen. Lockard geeft het nieuws volgens voorschrift door aan de inlichtingencentrale in Fort Shafter, die om 6.54 uur terugbelt: 'Bedankt voor melding. Niets bijzonders. Sluit de tent maar.' Elliott en Lockard blijven echter kijken. Om 7.06 uur belt Elliott de centrale: 'Groot aantal vliegtuigen nadert uit het noorden, drie graden oost.' Luitenant Tyler in de centrale vindt het nieuws niet de moeite waard. Om 7.15 belt Elliott opnieuw: 'Nog nooit zoveel blips op mijn scherm gezien. Minstens vijftig vliegtuigen op 147 km afstand!' In de centrale

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

oordeelt Tyler: 'Dat heeft niets te betekenen.' In het havenbekken Pearl Harbor liggen 93 van de 94 marineschepen (70 oorlogsbodems en 24 hulpvaartuigen) roerloos voor anker, alleen de torpedootjager 'Helm' vaart. Matrozen poetsen koper, schrijven brieven naar huis, vegen dauw van de luchtdoelmitrailleurs. De bijbehorende munitie zit veilig opgeborgen in kasten waarvan de (niet altijd aanwezige) dekkoffier de sleutels heeft. Van de 231 vliegtuigen, die grotendeels in keurige rijen op de militaire vliegvelden Wheeler Field en Hickam Field zijn opgesteld, zijn er 143 vliegklaar en 88 in reparatie. Het leger heeft op en om de marinewerf een dozijn luchtdoelbatterijen. Driekwart heeft

geen bemanning: geen ervan is voorzien van munitie. Na elke oefening worden immers de niet verschoten granaten naar de depots teruggebracht. Omstreeks half acht ziet bootsmansmaat Milligan van de torpedootjager 'Allen' twee dozijn vliegtuigen op 1500 m hoogte cirkelen. De zoveelste luchtalarmoefening, denkt Milligan en gaat onbekommerd door met zijn werk.

In Tokyo en Washington houdt de Japanse diplomatie onverdroten glimlachend de besprekingen over een vreedzame afbakening van Japans en Amerika's belangen in de Pacific gaande. In Pearl Harbor luiden om kwart voor acht de kerkklokken voor de mis. Tien minuten later valt de eerste bom.

EEN VLOOT ALS SCHIETSCHIP

M. G. EMEIS JR.

Twee dagen na het aftreden van zijn tweede kabinet stelt de Japanse premier Konoye op 18 juli 1941 zijn derde aan keizer Hirohito voor. Er is maar één belangrijke portefeuillewijziging: de pro-Duitse, ijdele en eierzuchtige, onbekookte en impopulaire minister van buitenlandse zaken Matsuoka is vervangen door admiraal Toyoda. Het twee dagen durende regeringsvacuüm in Tokyo belet de Japanse gezant in onbezet Frankrijk niet met Pétains rechterhand Darlan te confereren. Een kort Vichy-communiqué meldt op 17 juli: 'Er is geen crisis in zake Indochina.'

Als Vichy zijn communiqué uitgeeft, weet Washington al twee etmalen dat er wel

ging van het embargo waarschuwt Washington de militaire bevelhebbers in Pearl Harbor, 'opdat u passende voorzorgsmaatregelen tegen alle eventualiteiten kunt nemen.'

Waarom wordt juist Pearl Harbor gewaarschuwd? Omdat het sinds mei 1940 is aangewezen als permanente basis van de *United States Fleet*, die begin 1941 de juistere naam *Pacific Fleet* krijgt. Haar opperbevelhebber, admiraal Richardson, protesteert. Als er gevaar van Japan dreigt, wat hij overigens sterk betwijfelt, kan de *Pacific Fleet* veel efficiënter opereren van bases aan Amerika's westkust uit. De aanvoerlijn van manschappen, munitie en voorraden van die westkust naar Pearl Harbor meet tweeduizend mijl.

te geven, omdat hij het uit zoveel bronnen had vernomen, hoewel het plan fantastisch scheen.' In een begeleidende brief zegt de Inlichtingendienst van de marine in Washington 'geen geloof aan deze geruchten' te hechten; men is er zeker van dat 'op korte termijn of binnen afzienbare tijd' geen Japanse actie tegen Pearl Harbor te vrezen valt. Achteraf zal het gerucht maar al te betrouwbaar blijken: eind januari 1941 immers wordt op bevel van admiraal Yamamoto, opperbevelhebber van de Japanse marine, de serieuze studie van de Pearl-Harbor-operatie begonnen. Want, zo meent Yamamoto: 'Indien we in oorlog komen met de Verenigde Staten, behoeven

ZEESTRIJDKRACHTEN IN DE PACIFIC OP 1 MEI 1941						
Verenigde Staten		Engeland	Nederland	Totaal	Japan	
	Pacific Fleet	Asiatic Fleet	Royal Navy	Koninklijke Marine		
Vliegdekschepen	3	—	1	—	4	10
Slagschepen	9	—	1	—	10	10
Zware kruisers	12	1	4	—	17	18
Lichte kruisers	9	2	13	3	27	17
Torpedobootjagers	67	13	6	7	93	111
Onderzeeboten	27	28	—	15	70	64

degelijk een crisis in Indochina aanstaande is. En als inderdaad op 23 juli het zuiden van het land door Japan wordt bezet, heeft Roosevelt zijn tegenzet gereed: hij bevriest alle Japanse bezit in de Verenigde Staten. Alle geld-, import- en exportzaken staan nu onder controle van de Amerikaanse regering, wat snel resulteert in stopzetting van de gehele handel (olie!) met Japan. Engeland en Nederlands-Oost-Indië volgen het Amerikaanse voorbeeld. De dag vóór de afkondi-

Boven: de krachtsverhoudingen van de zeestrijdkrachten in de Stille Oceaan, een paar maanden voor de Japanse aanval.

Rechtsboven: admiraal Husband E. Kimmel na het ontslag van admiraal Richardson de opperbevelhebber van de 'Pacific Fleet'.

Links: een plattegrond van de haven van Pearl Harbor, met daarop de posities van de Amerikaanse schepen op het moment dat ze door de Japanse aanval werden verrast.

Rechts: het bevel over de land- en luchtmacht op Hawaii was in handen van luitenant-generaal Walter C. Short.

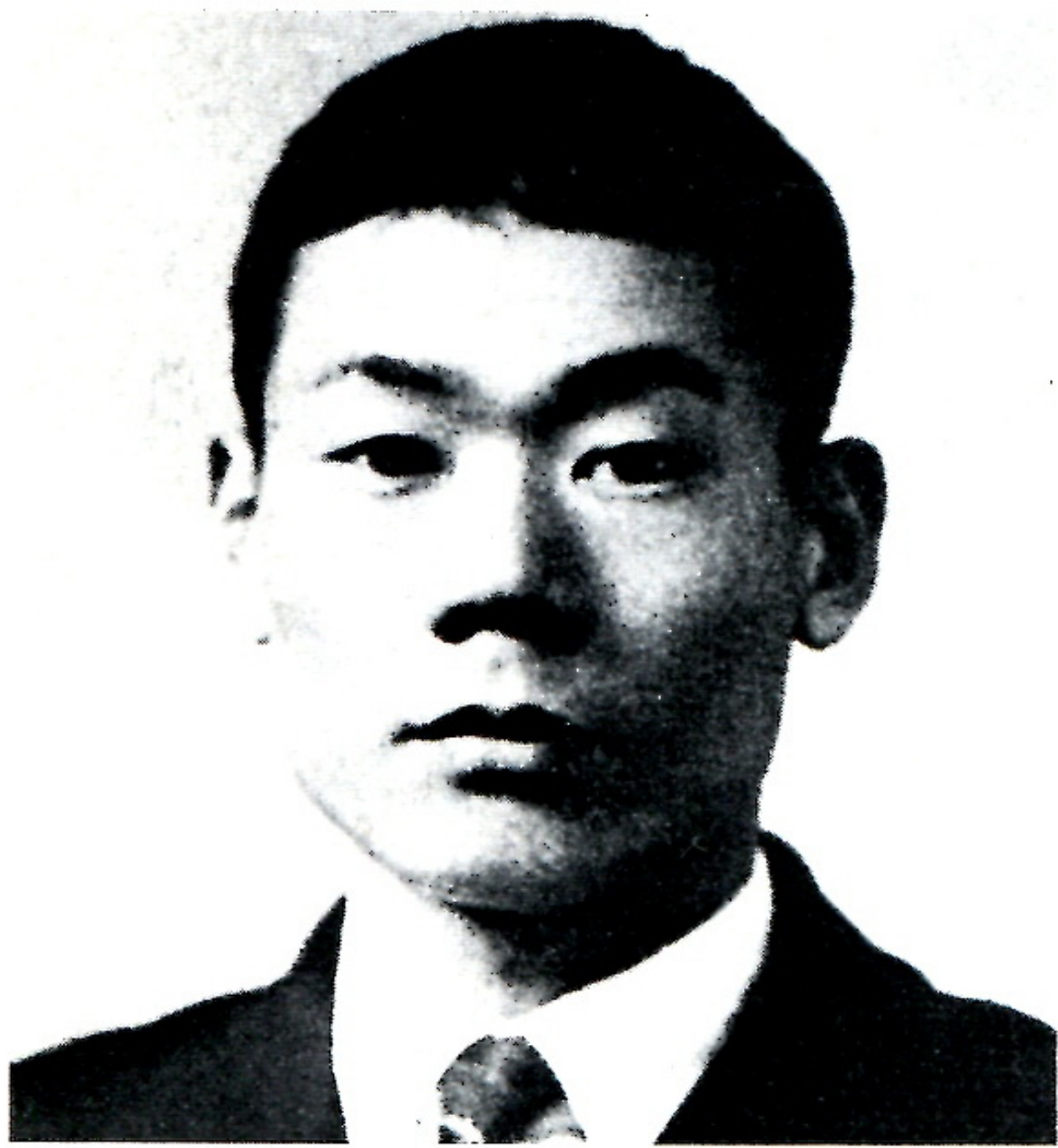
Richardson bepleit zijn zienswijze bij Roosevelt, die echter zijn eigen mening handhaaft dat de aanwezigheid van de *Pacific Fleet* in Hawaii 'een beteugelende invloed op Japan had en nog steeds heeft.' Ook bij minister Cordell Hull van buitenlandse zaken krijgt de admiraal geen voet aan de grond. Wat hij wel krijgt, is ontslag.

Over tweeëndertig admiraals- en vice-admiraalsruggen heen klimt nu admiraal Husband E. Kimmel naar de CINCPAC-top: hard, scherp, bijzonder openhartig en een energieke werker. Ontspanning zoekt hij niet in cocktails en party-roddel, maar in fikse wandelingen. Nauwelijks heeft hij zijn functie aanvaard of hij krijgt uit Washington het bericht doorgezonden van de Amerikaanse ambassadeur in Tokyo, Grew: 'Een lid van de ambassade vernam van mijn Peruviaanse collega hier dat deze van vele kanten, waaronder een Japanse, had gehoord dat de Japanse strijdkrachten plannen maken voor een massale verrassingsaanval op Pearl Harbor in geval van moeilijkheden tussen Japan en de Verenigde Staten; dat bij de Japanse aanval alle wapens in de strijd zouden worden geworpen. Mijn collega zei zich gedrongen te voelen dit bericht aan mij door

ONZE MAN IN HONOLULU

Takeo Yoshikawa hoorde het geraas van oorlogsvliegtuigen, rende hals over kop naar buiten, tuurde in de lucht en glimlachte. Toen liep hij terug naar het Japanse consulaat in Honolulu en schudde de hand van consul-generaal Nagao Kita. Diezelfde ochtend vernietigde een Japanse luchtmada de vloot van de Amerikanen, die voor anker lag bij het eiland Oahu. Yoshikawa had die aanval helpen voorbereiden; de bommen op Pearl Harbor waren het sluitstuk van een maandenlange spionage-actie waarin hij de hoofdrol

had gespeeld.

Wie was deze Yoshikawa? Zijn staat van dienst tot dat moment vermeldde: Geboren op 17 maart 1912. Ging op 1 april 1930 naar de Keizerlijke Vloot Academie. Werd drie jaar later kandidaat-luitenant en in 1935 tweede luitenant. Werd ziek, werd geopereerd en ongeschikt verklaard voor actieve dienst.

Yoshikawa, in 1970 nog steeds in leven, schreef over zijn ervaringen na zijn demobilisatie en over zijn activiteiten in Pearl Harbor het boek 'Oostenwind, zegen'. Hij vertelt daarin hoe na zijn herstel iemand van de generale staf hem vroeg een burgerbaan te zoeken. Hij zou zogenaamd voor een firma in Tokyo werken, maar in werkelijkheid moeten spioneren op de Hawaii Eilanden. Verheugd stemde Yoshikawa toe. Drie jaar lang oefende hij zich in de Engelse taal. Hij las alles wat er over de Amerikaanse vloot geschreven was, deed aan vliegtuigherkenning, leerde alles over kruisers, vliegdekschepen en Amerikaanse rangen. Toen zijn opleiding achter de rug was, werd hij door zijn commandant, overste Muchaku, naar Honolulu gezonden, als aankomend diplomaat en onder de naam Tadashi Morimura. De enige die zijn ware identiteit kende en wist van zijn opdracht, was consul-generaal Nagao Kita.

In Honolulu werd Morimura een vaste klant van Shuncho-Ro, een Japans theehuis op de top van de Aiea-heuvels met een prachtig uitzicht op de haven van Pearl Harbor. Iedere dag ging hij op pad. Hij vloog in toeristen-

toestelletjes over Oahu en rapporteerde de ligging van de Amerikaanse oorlogsschepen. Hij maakte geen aantekeningen, fotografeerde niet, gebruikte geen verrekijkers. Maar hij zag en onthield alles. 's Nachts codeerde hij zijn bevindingen en eenmaal per week stuurde hij zijn gegevens naar Tokyo.

Yoshikawa: 'Ik keek naar de grote slagschepen, naar de kruisers, bestudeerde lijsten, hield posities in de gaten, lette op manoeuvres, probeerde gewoonten te herkennen. Ik luisterde naar de matrozen in de kroegen, bestudeerde de weerkaarten en rapporteerde troepenverplaatsingen. Toen de staf in Tokyo wilde weten of er een anti-onderzeebootnet in de haventoe-gang hing, zwom ik er onder water naar toe. Ik ontdekte niets, maar seinde later dat er misschien toch zo'n net bestond. Toen ze wilden weten of slecht weer een eventuele luchtaanval zou kunnen belemmeren, raadpleegde ik de meteorologische geschiedenis van het eiland en meldde dat dit niet het geval zou zijn. Toen ze vroegen of de Pacific Fleet ook op andere eilanden gestationeerd was, bezocht ik die eilanden en vertelde dat de Amerikanen hun vloot uitsluitend concentreerden op Oahu, aan de kade van Ford Island...'

Op 1 november 1941 kreeg Yoshikawa in het geheim bezoek van majoor Suguri Suzuki. Deze had een vel rijstpapier bij zich waarop negentig vragen stonden. Een van de belangrijkste was: Welke dag is het geschiktst voor een aanval? Yoshikawa antwoordde: zondag. Suzuki wilde meer weten: Hoeveel vliegtuigen verdedigen Oahu? Wanneer liggen in de haven de meeste schepen gemeerd? (Zondag!) Yoshikawa wist alle antwoorden.

'Mijn belangrijkste inlichting', herinnert hij zich, 'gold de dag van de aanval. Ik meldde dat 's zaterdagsavonds veel matrozen gingen passagieren en zondags een kater hadden of naar de kerk gingen. Bijna net zo belangrijk waren mijn informatie over de ligging van de Amerikaanse schepen. Omdat de meeste oorlogsbodems op Oahu lagen, hoefden wij niet bevreesd te zijn voor een verrassende tegenaanval vanaf een van de andere eilanden. Ik weet nog hoe moeilijk het voor de Japanse generale staf was te geloven dat de Amerikanen hun vloot niet hadden verspreid over de verschillende eilanden.'

Yoshikawa wist niet precies op welke dag de Japanse luchtvloot zou opstijgen. 'Zondagmorgen 7 december, nadat de bombardementen waren begonnen, luisterde ik naar de weersverwachtingen van radio Tokyo. Ik hoorde het afgesproken codewoord en wist dat de definitieve aanval inderdaad was begonnen. Japan was in oorlog met de Verenigde Staten van Amerika.'

Yoshikawa, die aan het einde van de oorlog voor de Amerikanen vluchtte naar het Japanse platteland en tot 1950 ondergedoken bleef, is nu getrouwd en heeft twee kinderen. Toen hij in 1969 de Japanse regering om een oorlogspensioen vroeg, haalden de betrokken ambtenaren de wenkbrauwen op. Van Takeo Yoshikawa hadden ze nog nooit gehoord...

Wim Koesen

we niet op de overwinning te hopen tenzij de Amerikaanse vloot in de wateren van Hawaii kan worden vernietigd.'

In een brief aan Washington schrijft Kimmel op 18 februari dat hij verrukt is over de komst van jachtvliegtuigen, maar ook grote behoefte heeft aan bommenwerpers en lucht-doelgeschut. 'Volgens mij behoort een verrassingsaanval (onderzeeboot, vliegtuig of allebei) op Pearl Harbor tot de mogelijkheden.' Een dag later eist ook de legercommandant van het district Hawaii, generaal Walter C. Short, vrijwel gelijktijdig met Kimmel benoemd, van Washington meer lucht-doelgeschut. Generaal Marshall, chef van de generale staf, is zich bewust dat de eerste plicht van het leger op Hawaii de bescherming van de vloot is en dat er een nijpend tekort aan jagers en luchtdoelkanonnen bestaat. 'Wat Kimmel niet beseft', laat de stafchef aan zijn antwoord toevoegen, 'is dat wij in het hele leger een schromelijk tekort aan dit materieel hebben en dat Hawaii er veel beter voorstaat dan welk ander legercommando ook.' Kimmel en Short gaan stug door met vragen, manen, eisen. Kimmel smeekt om patrouillevaartuigen om dag en nacht de zee rond Pearl Harbor te kunnen verkennen. Hij wijst er herhaaldelijk op dat hij voor de drie vliegdekschepen en de twee marinejachteskaders over niet meer dan tweeënvijftig vliegtuigen beschikt, waarvan er zeventien al aan het verouderen zijn. Shorts luchtmachtgeneraal Martin zet grondig uiteen dat hij honderdtachtig Vliegende Forten B-17 nodig heeft — terwijl er in de hele Verenigde Staten nog maar honderdnegen rondvliegen. Kimmel krijgt in februari van het ministerie van marine gedaan dat het bij de industrie antitorpedonetten ter bescherming van de oorlogsbodems bestelt, hoewel het ministerie meent dat luchttorpedo's in het ondiepe water van Pearl Harbor niet kunnen en dus niet zullen worden gebruikt. Washington is het met Pearl Harbor eens dat op de militaire vliegvelden van de basis bunkers moeten worden gebouwd ter stalling van de vliegtuigen, die nu als weerloze schiet-schijven in de open lucht zijn geparkeerd. Maar bunkers vergen geld en arbeiders — en beide ontbreken. Kimmel en Short doen inmiddels wat ze kunnen. De uitbreiding van Pearl Harbor, begonnen door hun voorgangers, gaat onverminderd door. In een jaar verdubbelt het personeel van de marinewerf, men bouwt een nieuw droogdok, men perfectioneert staalgietereien om elk scheeps-onderdeel zelf te kunnen vervaardigen, men richt complete constructie- en reparatiewerkplaatsen in en maakt zich vrijwel onafhankelijk van het moederland.

Hoe weinig de topfiguren in Washington zich nog realiseren dat militaire noodzaak hoogste prioriteit dient te genieten, kan uit het volgende blijken. Generaal Short zet uiteen dat de hoeksteen van de verdediging van Pearl Harbor een deugdelijk netwerk van radarstations moet zijn, waarmee vijandelijke schepen en vliegtuigen reeds op meer dan vijf (!) mijl afstand kunnen worden ontdekt. Met zo'n radarsysteem, aldus Short, staat of valt de veiligheid van vloot én vlootbasis 'en ik vind dat er onmiddellijk een eind moet komen aan alle spitsvondigheid en chicanes

inzake details.' Generaal Marshall is het roerend met hem eens, prijst hem om zijn vlijt en zorgzaamheid, maar beveelt hem tevens, op 15 maart, één detail niet over het hoofd te zien: 'Het zal noodzakelijk zijn dat men bepaalde voorschriften respecteert in die gevallen waarin radarstations moeten worden gebouwd op terreinen die onder de minister van binnenlandse zaken ressorteren. Het bestuur van de *National Park Service* (instelling tot bescherming van natuurmonumenten) is bereid ons het tijdelijk gebruik van zijn terreinen te gunnen als andere terreinen voor ons doel ongeschikt zijn, maar het houdt vast aan de eis dat voorlopige bouwplannen, waaruit de architectuur en het

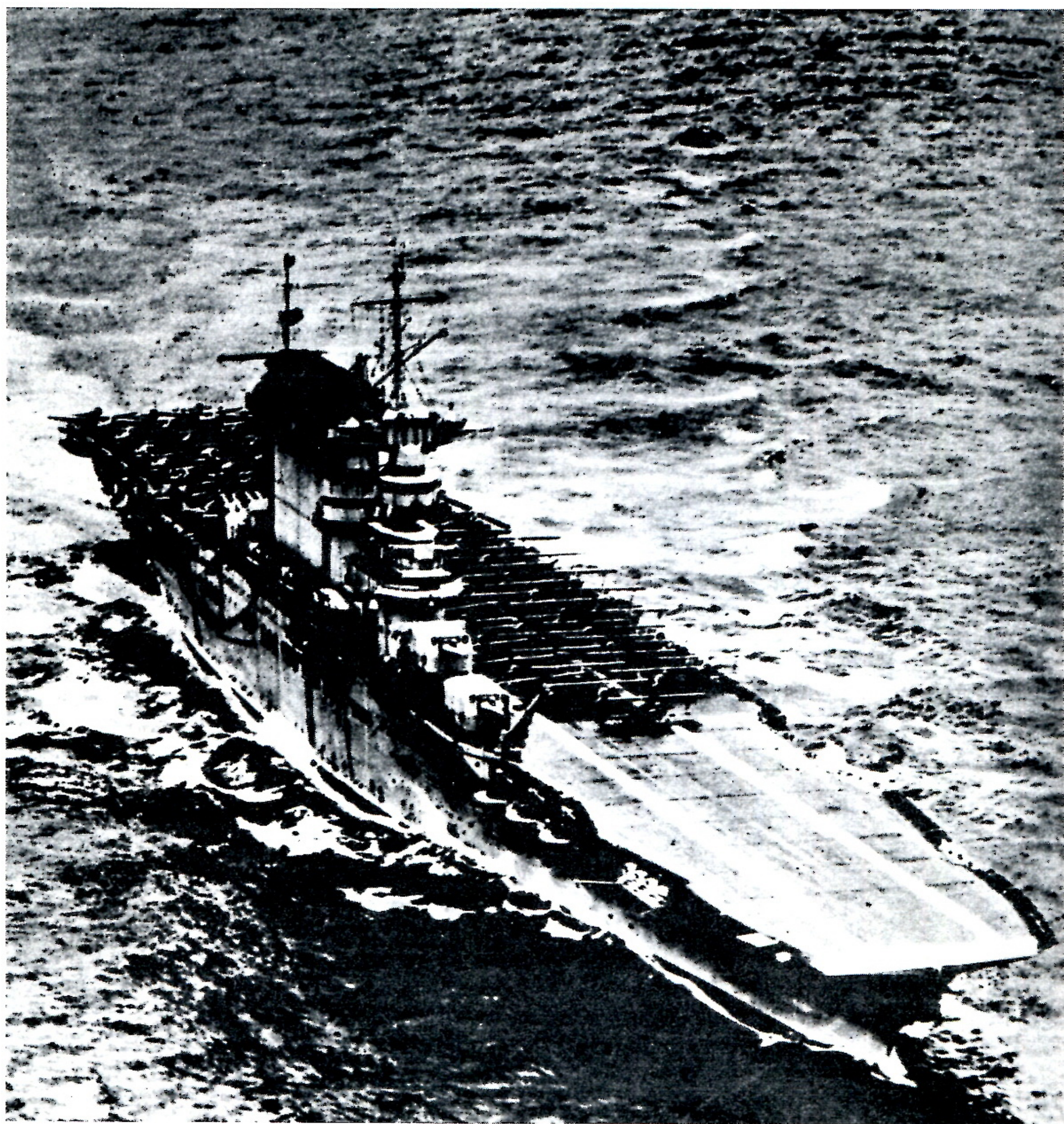
Kapitein Zacharias, commandant van de zware kruiser 'Salt Lake City', spreekt Japans, is niet onbekend met spionagemethoden en heeft dat kwieke, originele en onorthodoxe denkvermogen dat bij clichédenkers achterdocht pleegt te wekken. Naar zijn zeggen voorspelt hij Kimmel eind maart: 'Als Japan tot een oorlog besluit, zal het beginnen met een luchtaanval op onze vloot in Pearl Harbor tijdens een weekeinde, waarschijnlijk op een zondagmorgen. Doel van de aanval zal zijn de uitschakeling van vier slagschepen. Het zou een goed ding zijn, als men overging tot dagelijkse patrouillevluchten in een straal van minstens vijfhonderd mijl.' Op Kimmels replek dat hij daar de vliegtuigen

Britse Gemenebest te ondersteunen. De demonstratie wordt zo'n succes, dat Roosevelt herhaling op grotere schaal wenst: 'Onze schepen moeten dan hier, dan daar blijven opduiken en de Japanners aan het gissen houden.' Om Roosevelt en Buitenlandse Zaken 'dit kinderachtige boe-roepen tegen de Jappen' met één slag af te leren stelt het ministerie van marine een groot-scheepse vlootdemonstratie ten noordwesten van Hawaii voor. De list gelukt: het Witte Huis schrikt voor zo'n doldrieste provocatie van Japan terug en alle vlagvertoon-cruises, die Pearl Harbors vloot verminken, zijn voorgoed van de baan. Op een ander punt staat Kimmel echter machteloos. De Duitse bedreiging van de transatlantische scheepvaart dwingt de Verenigde Staten tot versterking van de *Atlantic Fleet*. Dat kan alleen ten koste van de *Pacific Fleet*, zodat Pearl Harbor in april, mei en juni twintig procent van zijn schepen ziet wegvaren: het vliegdekschip 'Yorktown', de slagschepen 'Idaho', 'Mississippi' en 'New Mexico', vier lichte kruisers en twee eskaders torpedobootjagers. Midzomer verhuizen ook drie olietankers, drie transport- en een aantal hulpschepen naar de Atlantische Oceaan.

De drie maanden vóór de aanval op Pearl Harbor is de militaire sfeer op Oahu zorgeloos noch zelfvoldaan, maar gespannen en energiek, aldus S.E. Morison, de bekende auteur van de Amerikaanse marine. Admiraal Kimmel wordt geobsedeerd door zijn trainingsprobleem. Telkens worden geëfende officieren en manschappen aan zijn bevel onttrokken om nieuwgebouwdeschepen te bemannen, telkens worden ze vervangen door rekruten die in het Pearl-Harborschema moeten worden ingepast en getraind. Kimmel staat voor de keus: óf zijn mannen constant in staat van alarm houden, wat neerkomt op slijtage van kostbaar materieel, uitputting van de bemanning en ondermijning van hun moreel, óf zich op de training concentreren ten koste van de waakzaamheid. Hij kiest het eerste.

Op 27 november seint Washington aan alle Pacific-commandanten het 'laatste alarm', dat hun opdraagt op hun hoede te zijn voor 'elke vorm van aanval'. De dépêche aan Kimmel opent met de zin: 'Dit bericht moet worden beschouwd als waarschuwing dat er oorlog op til is.'

Zaterdagavond 6 december verlaten mevrouw en generaal Short om half tien een dansavond in de officiersclub van Schofield. Uit hun auto kijken ze naar de *Pacific Fleet*, die een zee van licht uitstraalt. Aan de zuidkant van Ford Island liggen zeven slagschepen, de befaamde *Battleship Row*. Het achtste, de 'Pennsylvania', is in dok. Voor het eerst sinds juli zijn ze alle acht binnengaats. Onderzeeboten en torpedobootjagers liggen in groepen van drie tot vijf bijeen. Generaal Short laat zijn blik over de bijna honderd schepen glijden. Daar ligt de lichte kruiser 'Honolulu', daar de oude mijnenlegger 'Oglala' naast de moderne lichte kruiser 'Helena'. Af en toe zwaait de lichtbundel van een zoeklicht langs de hemel. 'Is het niet een schitterend gezicht?' zegt Short. Dan, nadenkend: 'En wat een doelwit zouden ze vormen...'

De 'Lexington', een van de drie Amerikaanse vliegdekschepen die, doordat ze op zee waren, aan de Japanse overval ontsnapten.

algemene voorkomen blijkt, aan dat bestuur ter goedkeuring moeten worden voorgelegd. Het bestuur weigert onherroepelijk bouwwerken, van welke aard ook, goed te keuren die 'in het gezicht liggen' en wezenlijk de natuurlijke gedaante van het natuurreservaat aantasten.' Washington hoopt de radarstations in juni klaar te hebben, maar een half jaar later moet het eerste nog steeds worden gebouwd en behelpt Pearl Harbor zich nog altijd met een paar mobiele radarinstallaties met geringe reikwijdte.

niet voor heeft, zegt Zacharias: 'Zorg dat u ze krijgt, admiraal, want het gaat gebeuren zoals ik heb gezegd.' Wat kan Kimmel anders doen dan vragen en blijven vragen? Eind mei vat hij al zijn tekorten samen in een lang memorandum: geëfende officieren en manschappen, piloten met vliegreuen, vliegdekschepen, de nieuwste vliegtuigtypen, bommen, luchttorpedo's, radar, voorrang boven steun aan Engeland.

Kimmels trainingsschema's worden door-kruist door Washington. Op verlangen van Buitenlandse Zaken moet hij een eskader afstaan voor vlagvertoon in Nieuw-Zeeland, Australië, Tahiti en de Fiji Eilanden om daarmee de Amerikaanse solidariteit met het

DE OVERVAL OP PEARL HARBOR

TORA TORA TORA

WOLF KIELICH

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

Op 7 december 1941 ziet vice-admiraal Chuichi Nagumo aan boord van het vliegdekschip 'Akagi' de zon opgaan boven een tamelijk ruwe zee. Er staat een stevige oostenwind en de golven zijn te hoog om de vliegtuigen werkelijk helemaal veilig te laten opstijgen. Maar Nagumo heeft nu geen keus meer. Zijn vloot van zes vliegdekschepen, twee slagschepen, twee zware kruisers, een lichte kruiser, negen torpedojagers en drie onderzeeboten is het eiland Oahu en dus ook de Amerikaanse marinebasis Pearl Harbor op 275 mijl vanuit het noorden genaderd. Elf dagen is deze enorme vloot, gevolgd door acht tankers, vanaf de verzamelplaats bij de Koerilen op weg geweest naar dit punt in de

liggen. Rond Ford Island, in het midden van het bekken, liggen ze in lange rijen, soms twee aan twee naast elkaar: het machtigste slagschip 'Oklahoma' naast de even imposante 'Maryland', de 'Tennessee' naast de 'West Virginia', de 'Arizona' naast de 'Vestal'. Maar met acht slagschepen, twee zware kruisers, zes lichtere kruisers, dertig torpedojagers, vier onderzeeboten en nog een groot aantal kleinere schepen, zoals mijnenvegers en mijnenleggers, is het in de haven van Pearl Harbor nog lang niet zo vol als het soms zijn kan. Een groot deel van de vloot bevindt zich op volle zee, waaronder de drie vliegdekschepen, die de Japanners later grote moeilijkheden zullen berokkenen.

Vice-admiraal Halsey is met het vliegdekschip 'Enterprise' op 200 mijl ten westen van Hawaï op weg naar Pearl Harbor, nadat hij een aantal jachtvliegtuigen naar het eiland Wake heeft gebracht. Hij wordt geëscorteerd door drie zware kruisers en negen torpedojagers. Schout-bij-nacht Newton is met het vliegdekschip 'Lexington' op weg naar Midway om daar bommenwerpers voor de mariniers af te leveren. Hij wordt begeleid door drie zware kruisers en vijf torpedobootjagers. Het vliegdekschip 'Saratoga' ligt in dok aan de westkust van de Verenigde Staten. Vice-admiraal Brown bevindt zich met een zware kruiser, vijf torpedojagers en een groepje mijnenvegers bij het eiland

Links: de bemanning van een van de Japanse vliegdekschepen juicht bij het begin van de aanval de startende vliegers toe.

Rechts: Japanse vliegers bestuderen de plattegrond van hun eerste oorlogsdoel in de Stille Oceaan: de basis Pearl Harbor.

Rechtsonder: twee Japanse piloten in de cockpit van hun bommenwerper, enige minuten voor ze hun bommenlast zullen lossen.

Stille Oceaan. En elf dagen lang is het in formatie varende eskader onopgemerkt gebleven. Nu is er geen weg terug meer. Aan boord van de vliegdekschepen groepen de piloten, gekleed in brandschone uniformen en sommigen met de traditionele *has-hamaki*-banden om het hoofd, samen bij de shinto-schrijnen. Ze buigen voor het portret van hun keizer, bidden tot hun voorouders en drinken een kopje lauwe rijstwijn. Intussen inspecteren mecaniciens voor het laatst de bommenwerpers en de jagers. Motoren slaan sputterend aan, propellers bijten brullend in de zilte lucht. Op de bruggen van vijf vliegdekschepen hebben de commandanten hun kijkers gericht op de seinmast van het vlaggeschip 'Akagi'. Even voor zes wordt daar een groep seinvlaggen halfstok gehesen, het signaal: 'Gereedmaken voor de start.' Langzaam wenden de drijvende kolossen hun staven in de wind. Dan is het zes uur. De seinvlaggen op de 'Akagi' gaan snel omhoog en weer omlaag. Eén voor één donderen de jagers over de dekken en het geraas van hun motoren overstemt het gejuich en het *Banzai*-geschreeuw dat nu op alle schepen is losgebarsten. Japan is in oorlog met Amerika.

Admiraal Husband E. Kimmel, opperbevelhebber van de Amerikaanse vloot in de Stille Oceaan, weet daar niets van. Hij ligt nog rustig te slapen in zijn bungalow in de heuvels van Makalapa, hoog boven Pearl Harbor. Hij is, in tegenstelling tot vele van zijn ondergeschikte officieren, de vorige avond al om tien uur naar bed gegaan. Hij heeft een vermoeide week achter de rug en hij wil graag fit zijn voor de partij golf die hij deze zondag met generaal Short, de opperbevelhebber van het leger op de Hawaï Eilanden, moet gaan spelen. Vanuit de tuin van Kimmels huis heeft men een prachtig uitzicht op de schepen die in de grillige, door de natuur gevormde haven voor anker

Mondadori

Paris Match

Johnston om een nieuw type landingsvaartuig te beproeven. En verder zijn drie zware kruisers, vier torpedojagers en vier onderzeeboten nog bezig met oefeningen en andere taken op verschillende punten in de Stille Oceaan.

Terwijl 51 duikbommenwerpers, 49 bommenwerpers, 40 torpedovliegtuigen en 43 jagers opstijgen en koers zetten naar Pearl Harbor, luistert men op de schepen van de Japanse vloot intens naar het radiostation van Honolulu. Er komt slechts vrolijke dansmuziek uit de luidsprekers. Niets wijst erop dat de Amerikanen ook maar het flauwste vermoeden hebben van wat hun te wachten

maximale staat van paraatheid is 'Z', als de hele bemanning op de gevechtsposten staat), hetgeen inhoudt dat slechts een kwart van de luchtdoelkanons bemand is en voorzien van ammunitie. Het enige waar Nagumo zich zorgen over maakt zijn de jagers van het Amerikaanse leger.

Amerika heeft in december 1941 nog geen afzonderlijke luchtmacht. De gevechtsvliegtuigen ressorteren óf onder het leger óf onder de marine. Op het eiland Oahu zijn drie vliegvelden van het leger: Hickam, Bellows en Wheeler. Op de eerste twee staan voornamelijk bommenwerpers, op het laatste jagers. De marine en het korps mariniers hebben op Oahu eveneens drie vliegvelden: één op Ford

vliegtuigen scherp te bewaken, is ze bijeen te zetten in grote groepen. Short had de Japanners niet beter van dienst kunnen zijn.

Om twintig minuten over zeven rinkelt de telefoon in admiraal Kimmels huis. Aan de lijn is een officier van zijn hoofdkwartier, kapitein-luitenant-ter-zee Murphy, met opzienbarend nieuws. De torpedojager 'Ward', op normale patrouilledienst in de buurt van de haveningang, heeft om kwart voor zeven een niet nader geïdentificeerde onderzeeboot waargenomen, beschoten, met dieptebommen bestookt en naar alle waarschijnlijkheid tot zinken gebracht.

'Ik kom direct', zegt Kimmel. Zijn huis ligt

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

staat. Om 7.15 uur zal de tweede aanvalsgolf opstijgen: 80 duikbommenwerpers, 54 bommenwerpers, 36 jagers. Als ook die hun werk hebben gedaan, zo hoopt admiraal Nagumo, zal er van de Amerikaanse schepen in de haven van Pearl Harbor niet veel meer over zijn. Hij weet (want de Japanse inlichtingendienst heeft tot op het laatste ogenblik voortreffelijk werk geleverd) dat er geen enkel vliegdekschip in de haven ligt en dat spijt hem, maar hij kan nu eenmaal niet wachten tot ze zijn teruggekeerd. Het gevaar dat dan de Japanse vloot voortijdig ontdekt zal worden, is te groot. Nagumo weet ook dat de Amerikaanse schepen in de haven slechts in staat van paraatheid 'X' verkeren (de

Island in het midden van de haven, een bij Ewa en een derde bij Kaneohe. Het vliegveld op Ford Island wordt voornamelijk gebruikt door toestellen van de vliegdekschepen als deze in de haven liggen en is nu dus nagenoeg leeg. In totaal zijn van leger en marine tezamen op deze zevende december ongeveer honderd vliegtuigen gevechtsklaar. Het merendeel van deze toestellen staat op de bases in compacte groepen bijeen, bijna vleugeltip aan vleugeltip. Dit is gebeurd op bevel van generaal Short, die vanuit Washington opdracht heeft gekregen vooral op zijn hoede te zijn voor sabotage. Er wonen immers duizenden Japanners op de Hawaii Eilanden. En de makkelijkste manier om

op slechts vijf minuten afstand per auto van het hoofdkwartier. Hij belt om een stafwagen en begint zich haastig aan te kleden. Omstreeks tien minuten voor acht belt Murphy weer. De 'Ward', zo meldt hij, heeft nu een verdachte *sampan* aangehouden en is bezig het schip op te brengen naar Honolulu. Nog voordat Murphy is uitgesproken, stormt een matroos van de wacht zijn kamer op het hoofdkwartier binnen. 'De seintoren seint dat er een Japanse luchtaanval is op Pearl Harbor. En dit is geen oefening!' Murphy geeft het bericht onmiddellijk door aan Kimmel.

Nog voordat de admiraal de hoorn weer op de haak heeft gelegd, hoort hij al de explosies

Linkerpagina: deze opname werd gemaakt in de eerste minuten van de verrassende Japanse aanval op de Amerikaanse vloot in Pearl Harbor. De eerste waterzuilen spuiten de hoogte in en rechts is de rook te zien van een getroffen vliegboot.

Rechts: een van de helden van de Japanse aanval was Mitsuo Fuchida, die een formatie van zesendertig bommenwerpers aanvoerde.

Onder: niet alleen de schepen op Pearl Harbor werden getroffen, maar ook talloze andere militaire objecten. Deze opname werd gemaakt vlak na een Japanse aanval op een van de marinevliegvelden van de basis.

Keystone

Japanners! Het schijnt ditmaal ernst te zijn!

Dat het ernst is, ervaart de commandant van het legervliegveld Hickam, enkele kilometers ten oosten van Pearl Harbor, al sinds enkele minuten voor acht. Kolonel William Farthing is op deze zondagmorgen ongewoon vroeg in de verkeerstoren verschenen. De reden is dat er een twaalfstal splinternieuwe B-17 bommenwerpers wordt verwacht, die zonder munitie en met gedemonteerde boordwapens van het vasteland op weg zijn naar Oahu. In het vroege zonlicht ziet Farthing een lange rij stippen naderen vanuit het noordwesten. Vliegtuigen van de mariniers van Ewa Field, denkt Farthingen hij zegt

Navy Department

in de haven en het geronk van vliegtuigen. Hij rent naar buiten. In de diepte ziet hij de Japanse vliegtuigen als een zwerm woedende wespen op de weerloze schepen afstormen. Bommen regenen omlaag, torpedo's plonzen met hoge fonteinen van schuim en water in de spiegelgladde baai. In de tuin naast de zijne staat zijn buurvrouw, mevrouw Earle, de echtgenote van zijn stafchef. 'Ik geloof dat ze de 'Oklahoma' hebben geraakt,' zegt ze rustig. 'Ja', antwoordt Kimmel, 'ik zie het.' Dan stopt toeterend en met gierende remmen zijn auto voor de deur. Het is een paar minuten over acht. Pearl Harbor is een hel geworden.

Generaal Short luistert in zijn woning ge-

interesseerd en lichtelijk verwonderd naar het kabaal dat uit de haven tot hem doordringt. De marine is bezig met een grootscheepse alarmoefening, denkt hij. En dat op zondag! Hij vraagt zich af of zijn golf-afpraak met Kimmel wel door zal gaan. Als het gedreun van de explosies blijft aanhouden, loopt Short zijn veranda op. Er stijgt een dikke rookwolk op achter de heuvels in het westen die het havenbekken aan Shorts blik onttrekken. De generaal begrijpt er niet veel van en begint zich nu toch wel een beetje ongerust te maken. Dan — het is drie minuten over acht — stormt zijn stafchef, kolonel Philips, het huis binnen en meldt: 'Hickam en Wheeler worden aangevallen door de

tegen kolonel Bertholf, die naast hem staat: 'Realistische manoeuvres zijn dat. Ik vraag me af wat die mariniers zo vroeg op zondagochtend nu weer willen.'

Even later stormen van alle kanten vliegtuigen met rode cirkels aan de onderzijde van de vleugels op Hickam af. Bommen vallen op de hangars, tussen de in compacte rijen opgestelde vliegtuigen, op de barakken en de kantines. Op slechts enkele tientallen meters boven de grond scheren de Japanse jagers met blaffende mitrailleurs langs de verkeerstoren. Terwijl vliegtuigtanks exploderen, vlammen beginnen te knetteren, bombscherven en kogels door de lucht fluiten, zoeken soldaten en officieren in paniek dekking. In

een van de kantines worden vijfendertig soldaten aan het ontbijt op slag gedood door een bom die in de eetzaal valt.

Ook aan boord van de schepen in de haven zit een groot deel van de bemanning aan het ontbijt als om vijf voor acht vanuit het westen en het zuiden plotseling het gegrom van vliegtuigmotoren aanzwelt. Anderen treffen op dek voorbereidingen voor de vlaggeparade die traditiegetrouw op alle schepen precies om acht uur moet worden gehouden. Aan boord van de 'Nevada' staat zelfs een

drieëntwintig man sterk blaasorkest agetreden om over enkele minuten bij het hijsen van de vlag het volkslied te spelen. De muzikanten kijken verbaasd op als zij de vliegtuigen horen naderen. Een oefening op zondag? Wat bezielt het leger tegenwoordig toch?

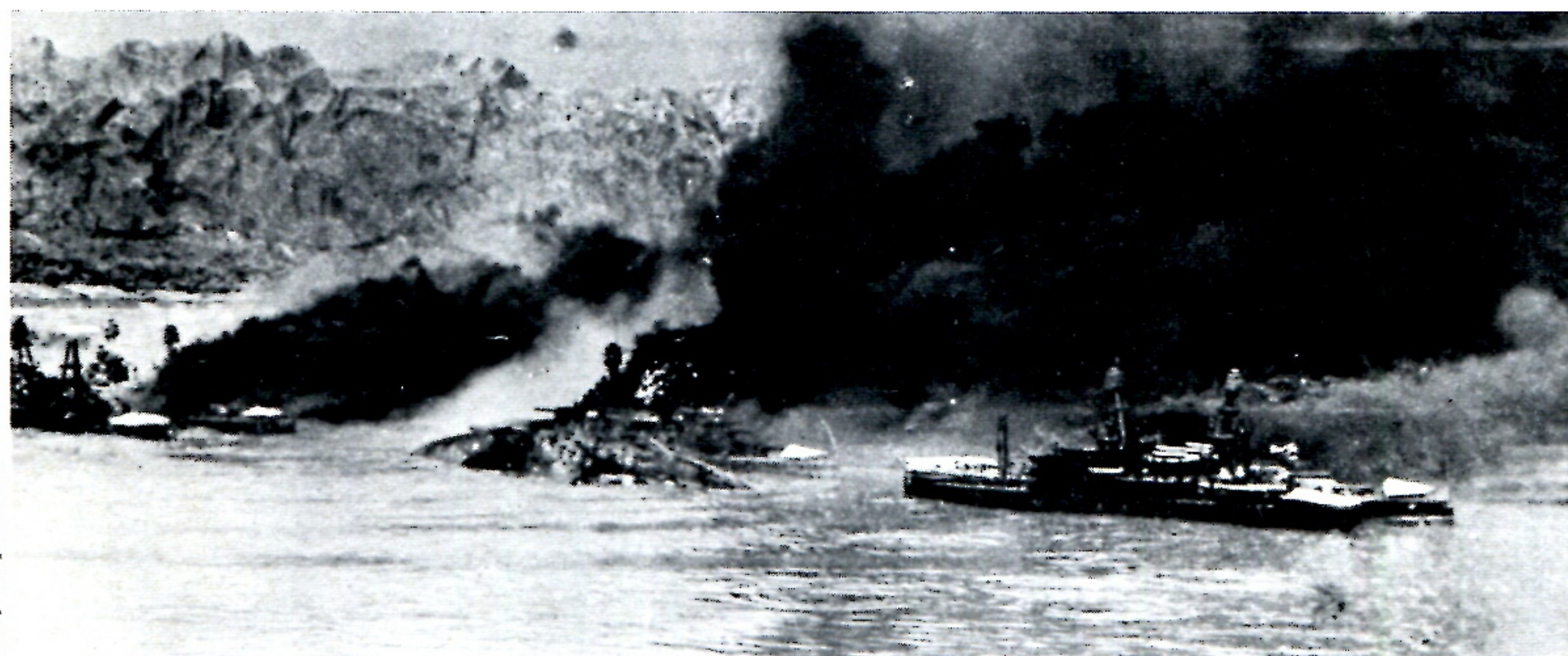
Kapitein-luitenant-ter-zee Mitsuo Fuchida, de leider van de aanvalsgroep, verbreekt om 11 minuten voor acht voor het eerst de radiostilte en seint 'To... to... to... to...' Het signaal voor de aanval. Het zicht is voor-

treffelijk en beneden hem liggen de schepen gekluisterd aan hun trossen en ankerkettingen, zwaar en weerloos als verlamde walvissen. Als na vier minuten op geen enkel dek een teken van alarm te bespeuren is en er nog geen enkele luchtdoelgranaat in de blauwe hemel is ontploft, seint Fuchida naar zijn admiraal maar vast het codewoord dat betekent dat de aanval geslaagd is: 'Tora... tora... tora...' Pas daarna vallen de eerste Japanse bommen op Ford Island en plonzen de eerste torpedo's in de baai. Een van de eerste torpedo's treft de kruiser

Onder: het moment waarop de torpedobootjager 'Shaw' in de lucht vliegt.

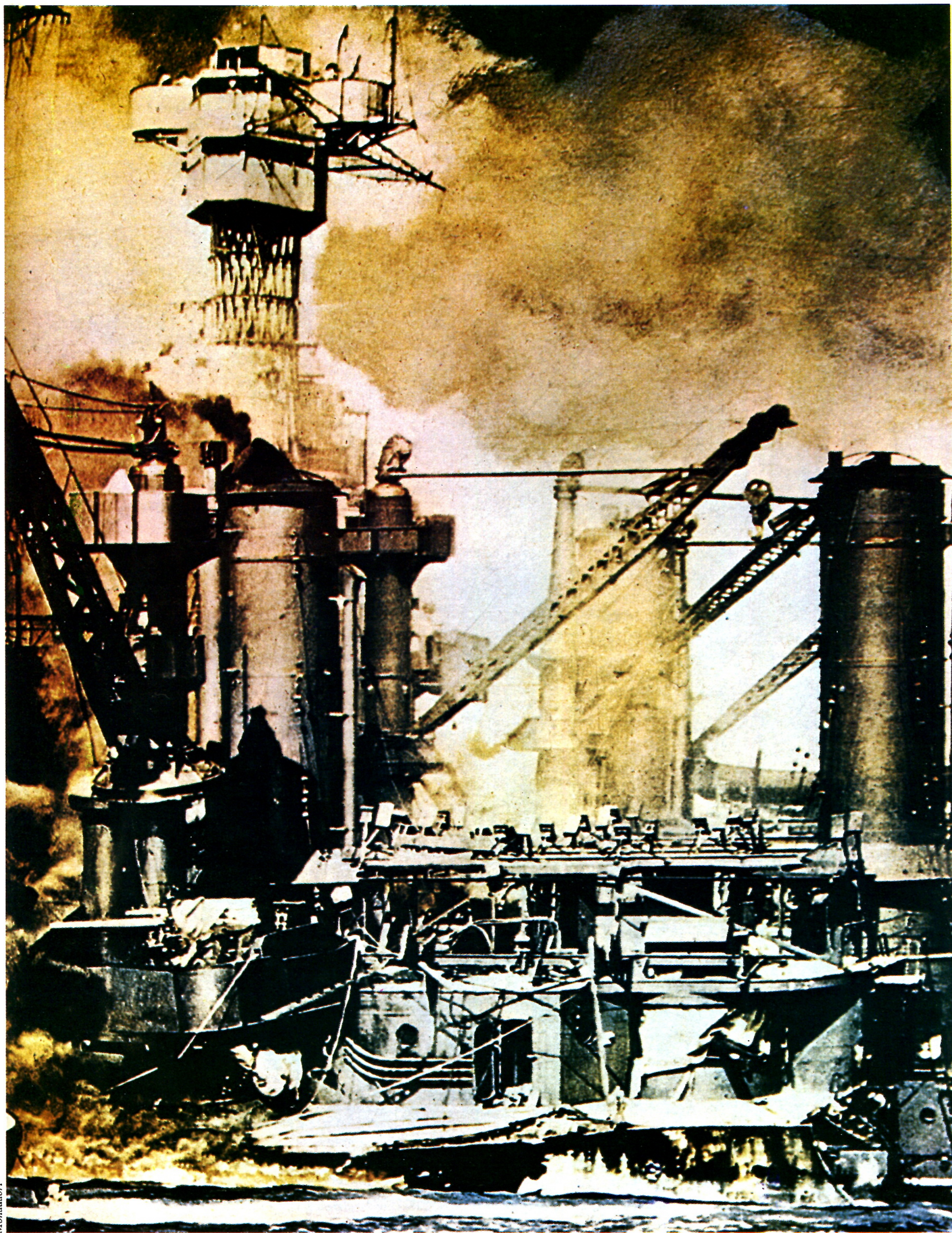
Geheel onder: een overzicht van de vuurzee in het havenbassin van Pearl Harbor.

Rechts: wanhopig probeert de bemanning van een oorlogsschip het vuur te blussen.

'Raleigh', twee andere boren zich in het oude slagschip 'Utah', dat nog slechts dienst doet als doelschip voor vliegtuigen. Om drie minuten voor acht wordt de kruiser 'Helena' midscheeps getroffen. De explosie scheurt de huid open van de tegen haar aan gemeerde mijnenlegger 'Oglala'.

Het is acht uur. De marinierskapel op de 'Nevada' begint de 'Star-Spangled Banner' te spelen. De vlag gaat langzaam en plechtig omhoog. Een Japans vliegtuig scheert laag over het water, werpt een torpedo af voor de 'Arizona' en zwenkt met blaffende mitrailleurs over het achterschip van de 'Nevada'. De vlag wordt aan flarden geschoten, maar geen enkele muzikant wordt gewond. Als

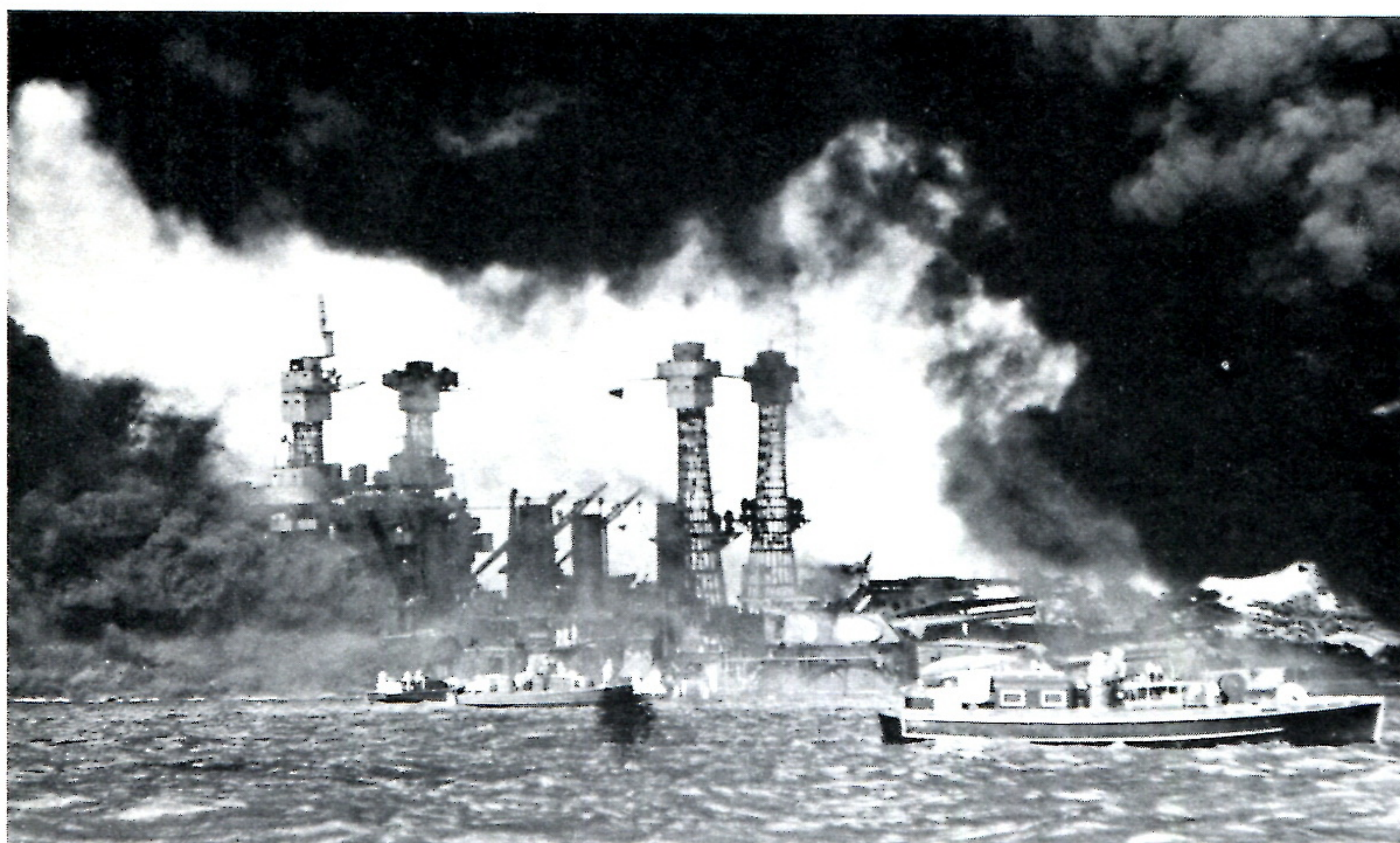

Links: een van de tachtig Amerikaanse vliegtuigen die tijdens de Japanse aanval door bommen en kogels werden verwoest.

Midden: de wrakken van de 'West Virginia' en de 'Tennessee' na de luchtaanval.

Onder: langzaam zakt de door torpedo's en bommen getroffen 'California' opzij.

Rechterpagina: twee opnamen, gemaakt tijdens de aanval (boven) en kort daarna. De Amerikanen werden volkomen verrast en voor ze tegenmaatregelen konden nemen, hadden de goedgetrainde Japanse vliegers het grootste deel van de vlootbasis vernietigd.

HET EERSTE SCHOT

De 'Ward', een stoomschip uit de Eerste Wereldoorlog, stoomde vredig Pearl Harbor uit. Het was de eerste tocht onder een nieuwe kapitein, luitenant William W. Outerbridge. Toen hij even wegdoezelde op een kampbed dat voor hem in de kaartenkamer was klaargezet, voelde hij zich tamelijk tevreden — het soort tevredenheid dat door alle kapiteins tijdens hun eerste commando wordt gedeeld. Hij had er geen weet van dat hij binnen enkele uren de eerste schoten van de oorlog tussen Japan en de Verenigde Staten zou lossen. Dat gebeurde op 7 december 1941 om kwart over zeven 's morgens en hij rapporteerde het incident onmiddellijk aan Pearl Harbor. Niemand geloofde hem.

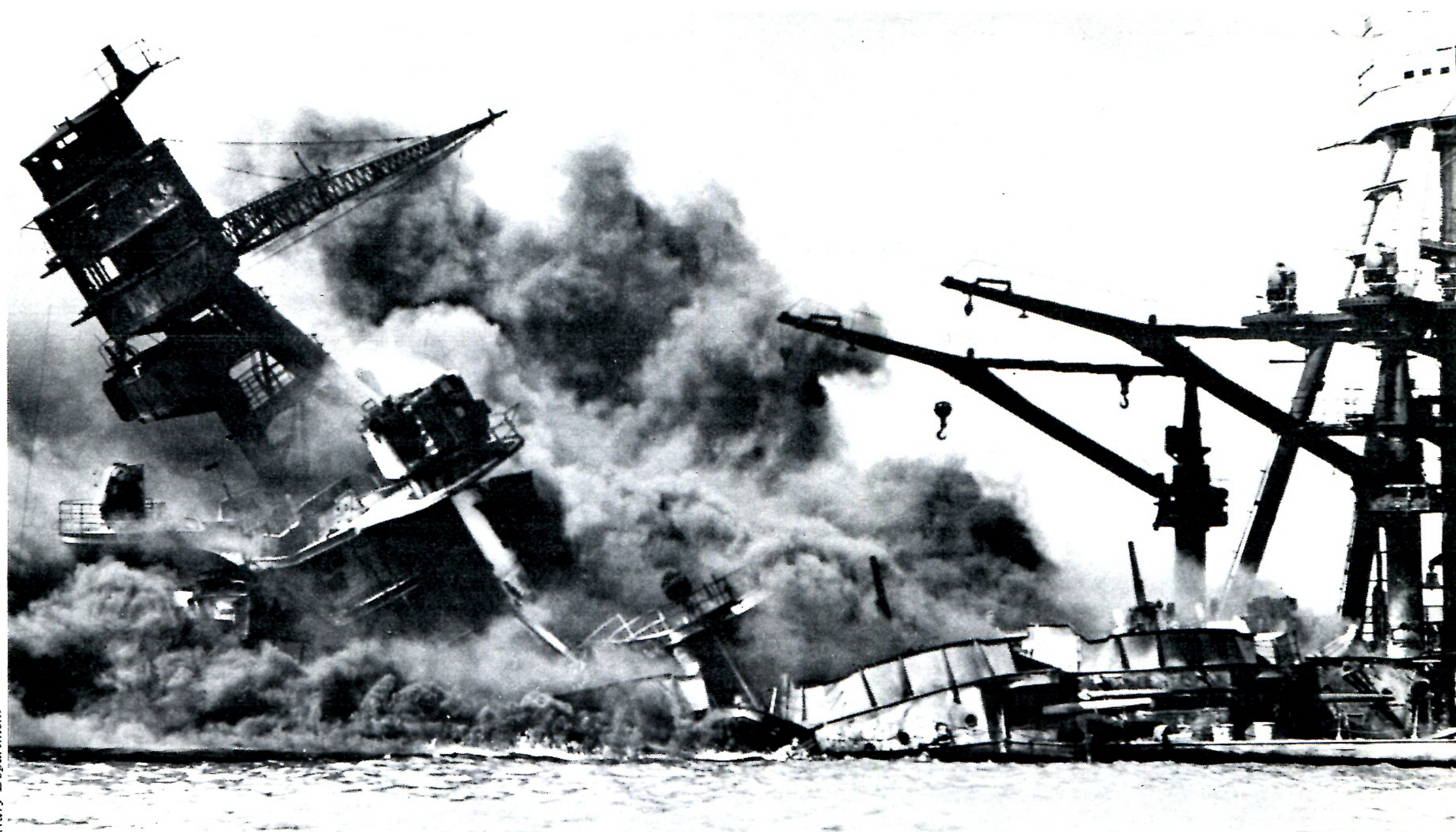
Die morgen vroeg, kort na vieren, ontving de 'Ward' een boodschap van de mijnenveger 'Condor': zij hadden een verdacht schip gezien — misschien een onderzeeboot — in de nabijheid van de zuidelijke ingang naar de haven. Outerbridge bracht zijn schip naar de opgegeven plaats en voerde een onderzoek uit, zonder resultaat. Daarom zette de 'Ward' na een uur haar patrouille voort en Outerbridge ging weer naar bed.

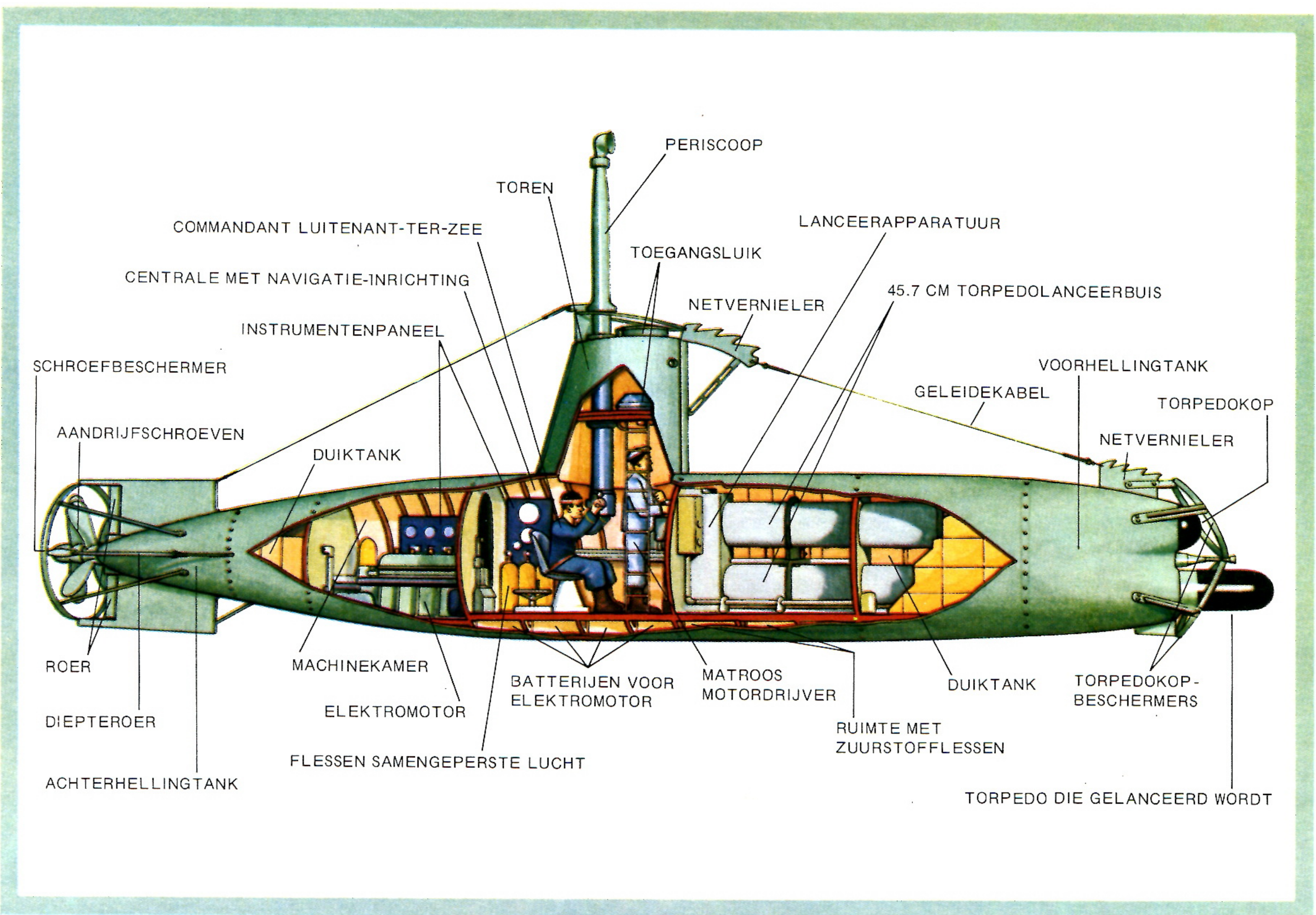
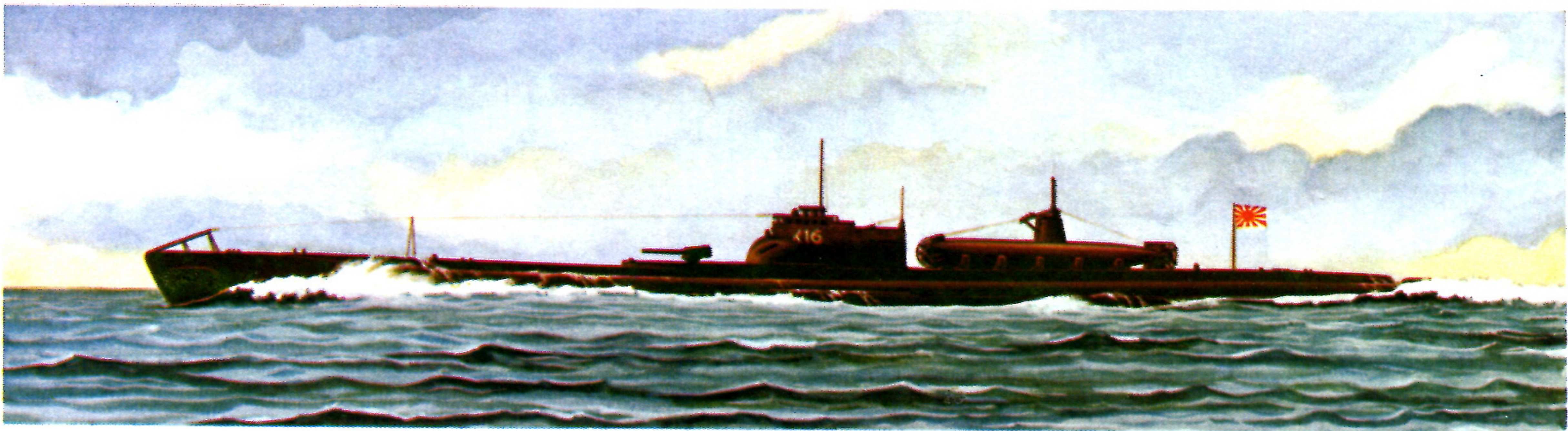
Hij sliep niet lang. Om 6.37 uur riep de officier van de wacht hem op de brug. Voor zich zagen zij het Amerikaanse schip 'Antares' en achter zich ontdekten zij de periscoop en de commandotoren van een middelgrote onderzeeboot, die blijkbaar wachtte op het geschikte moment om in de schaduw van de grote voorraadschepen de haven binnen te duiken. Eén blik was voldoende. Outerbridge stuurde zijn schip weer naar het zuidelijke gebied voor de haven en acht minuten later opende de 'Ward' het vuur. De eerste keer werd gemist, maar de tweede keer troffen de granaten hun doel feilloos. Om zeker van zijn zaak te zijn joeg Outerbridge nog vier dieptebommen door de getroffen duikboot.

De eerste oorlogsaanval was een volledig succes. De duikboot verdween voorgoed.

Luitenant Outerbridge zond onmiddellijk de volgende boodschap naar Pearl Harbor: We hebben aangevallen, gevuurd en dieptebommen laten vallen op een onderzeeër die in Amerikaans gebied opereerde.

(Uit: '1942, the year that doomed the axis', door Henry H. Adams.)

in trance blijft de kapel doorspelen tot de laatste noot van het volkslied. Dan zoekt iedereen verwilderd dekking en beginnen pas de claxons en sirenes te loeien, terwijl een stem door het luidsprekersysteem brult: 'Alle hens! Luchtaanval! Dit is geen oefening!'

Geleidelijk dringt het ook op de andere schepen door dat het ditmaal hoge ernst is. En intussen blijven de torpedo's hun doelen treffen: de 'Oklahoma', de 'West Virginia', de 'Arizona', de 'California'... Benedende, waar het water met kracht machinekamers, manschappenverblijven en officiershutten binnenspuut, is 'het grote sterven' begonnen.

Links: aan de aanval op Pearl Harbor namen ook vijf zg. midget-onderzeeboten deel, kleine vaartuigen van 46 ton die onder de oppervlakte de zeer hoge snelheid van 19 knopen bereikten en die in de buurt van het doel werden gelanceerd door grote, gespecialiseerde aanvalsonderzeeboten van de I 16-klasse. Bij Pearl Harbor gingen alle midgets overigens verloren (foto).

De midgets van het A-type (later bouwden de Japanners ook andere) hadden twee boven elkaar geplaatste torpedolanceerbuizen en een bemanning van twee koppen.

Het is twee minuten over acht als soldaat Arthur Fusco, die op wacht staat bij een groep jagers op Wheeler Field, verstijft van schrik. Hij ziet een duikbommenwerper recht op zich afstormen en herkent de rode cirkels op de vleugels. Hij rent naar een hangar omeen machinegeweer te halen. Maar als hij, na met moeite de ammunitiekist te hebben opengebroken, weer buiten komt, staan de geparkeerde jagers al in brand. Ook aan boord van de schepen worden nu munitiemagazijnen met voorhamers en bijlen opengebroken. Tijd om de sleutels te halen, is er niet. En terwijl — na de torpedo's — de bommen neerregenen op de slagschepen en de kruisers, begint de vloot terug te schieten. Van schepen die branden, langzaam zinken, steeds meer slagzij maken, blaffen de mitrailleurs en dondert het luchtafweergeschut. De eerste Japanners storten neer in de baai, op Ford Island, tussen de heuvels op de kust. Maar steeds komen er andere en het bangstigende is dat niemand weet vanwaar zij komen.

Op Ford Island ziet men hoe de 'Oklahoma' langzaam en statig, alsof ze dodelijk vermoeid is, kapseist. Acht minuten nadat de eerste torpedo in het slagschip is ontploft, ligt de 'Oklahoma' met de kiel omhoog in het water.

Even later explodeert het munitiemagazijn in het voorschip van de 'Arizona'. Een geweldige vuurbal spuit honderdvijftig meter hoog de lucht in. De kracht van de explosie blaast mensen van de dekken van de 'Nevada', de 'Vestal', de 'West Virginia'. Honderden op het dek van de 'Arizona' worden in de witte gloed verschroeid. Binnen enkele seconden sterven meer dan duizend man.

Nu brandt ook het water in het havenbekken. Uit de getroffen schepen gutst de olie naar buiten en vat onmiddellijk vlam.

Als admiraal Kimmel om tien minuten over

acht op zijn hoofdkwartier arriveert, moet hij machteloos constateren dat binnen vijftien à twintig minuten de trots van zijn vloot verloren is gegaan: de 'Oklahoma', de 'Arizona', en de 'West Virginia' zijn gezonken, de 'California' is zinkende. De 'Maryland' en de 'Tennessee' zijn zwaar beschadigd en kunnen zich niet verroeren doordat ze ingesloten zijn door wrakken. De 'Nevada', getroffen door een torpedo en twee bommen, houdt zich brandend met moeite drijvende. De 'Raleigh' maakt zwaar slagzij.

Geen van de schepen heeft gevolg kunnen geven aan het bevel dat onmiddellijk na het begin van de aanval werd gegeven: 'Alle schepen uitvaren!' Kimmel weet op dit mo-

ment nog niet dat ook al zou het een enkel schip gelukt zijn de haven te ontvluchten, dit geen redding zou hebben betekend. Want de Japanners hebben aan alles gedacht en voor de kust van Oahu liggen achtentwintig grote lange-afstandduikboten op de loer. Vijf van deze onderzeeboten hebben in de nacht van 6 op 7 december kleine, door slechts twee man bestuurde dwergduikbootjes gelanceerd, die echter alle een roemloos einde vinden zonder dat ze erin slagen de Amerikanen enige schade toe te brengen.

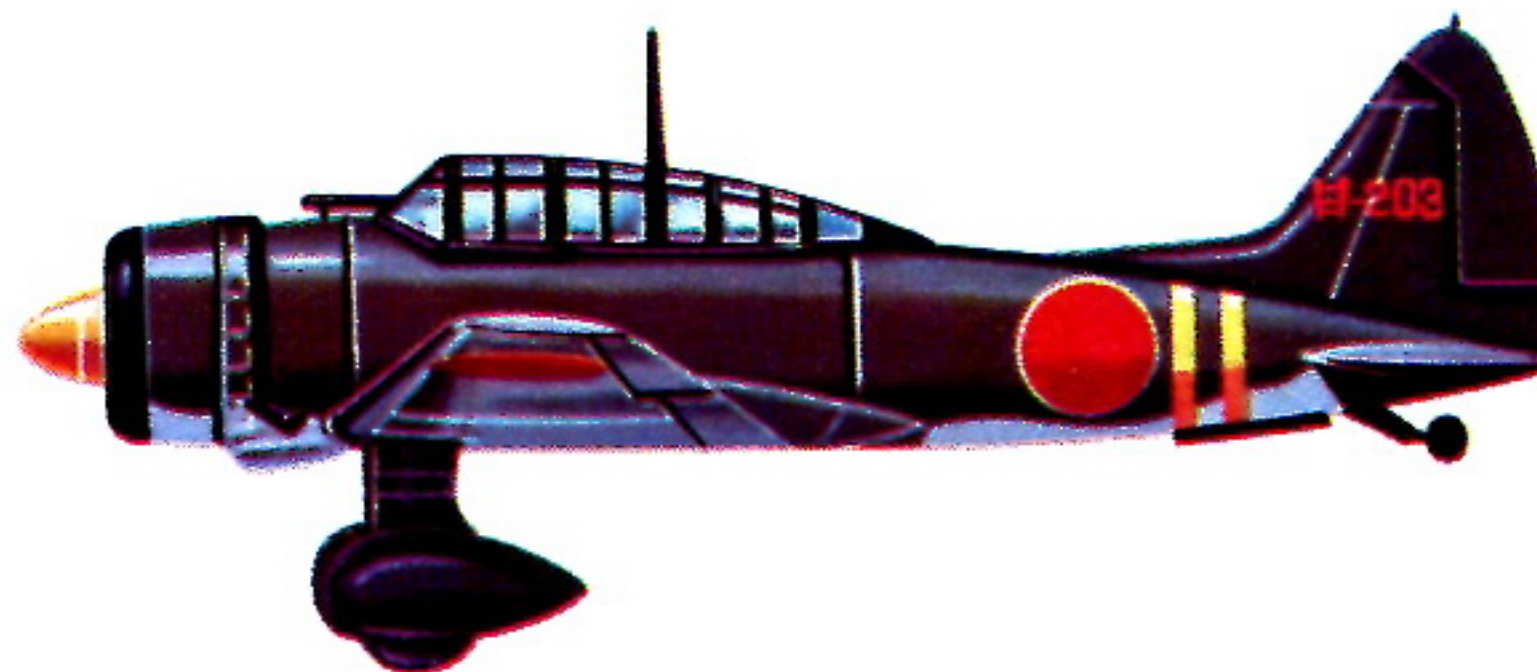
Terwijl het inferno in Pearl Harbor het hoogtepunt bereikt en de haven geworden is tot een vlammenzee waarin honderden mannen brandend verdrinken, naderen van

Bij hun aanval op Pearl Harbor werden de Japanse bommenwerpers geëscorteerd door de Mitsubishi A6M2, de 'Zero' of 'Zeke', zoals de Amerikanen deze beruchte marinejager noemden. De Zero, die twee kanonnen en twee machinegeweren voerde, opereerde zowel van vliegdekschepen als vanaf landbases.

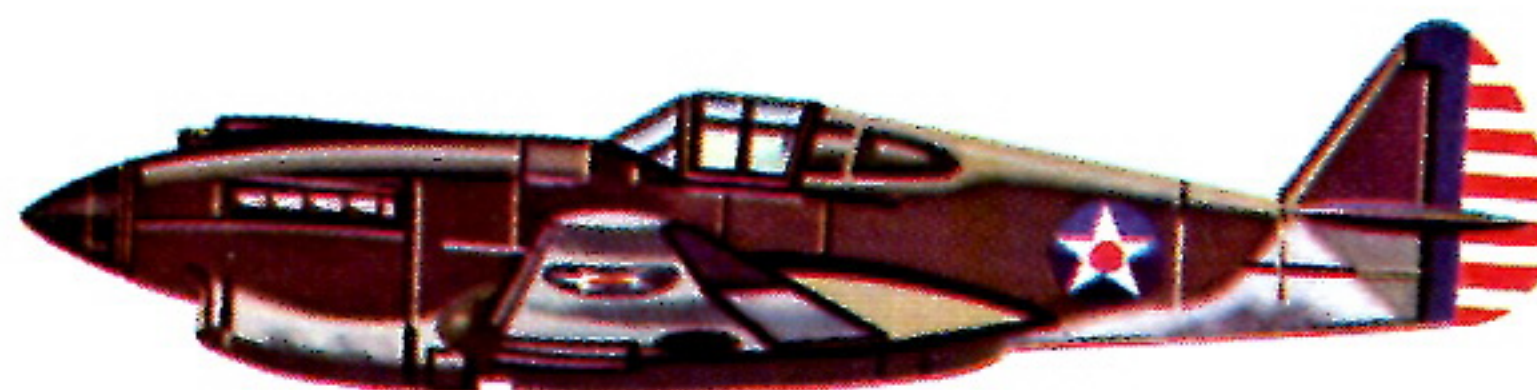
Tot de vliegtuigen die op Pearl Harbor een zware slag toebrachten aan de Amerikaanse vloot, behoorde ook de Nakajima B5N5 ('Kate'), het standaard-aanvalsvliegtuig bij de Japanse vloot, dat ook al in China was gebruikt. Het kon zowel met bommen als met torpedo's worden uitgerust.

De Aichi D3A2 ('Val') was een Japanse duikbommenwerper die tot 1944 in productie bleef, maar die al werd gebruikt in de oorlog in China. Er bestonden van de Aichi twee versies, waarvan de laatste twee machinegeweren had. Na de aanval op Pearl Harbor werd dit type onder andere ingezet boven de Solomon Eilanden en, later, tijdens de dramatische gevechten om Midway.

De belangrijkste tegenstander van de Zero was aanvankelijk de Grumman Wildcat, de standaardjager van de Amerikaanse marine. Dit toestel, dat ook door de Engelse vloot werd gebruikt (onder de naam Martlet), was minder snel dan de Zero, maar wel iets wendbaarder. De Wildcat, die tot medio 1943 in dienst bleef, had vier machinegeweren en boekte zijn grootste successen met snelle 'hit-and-run'-aanvallen.

De Curtiss P-40, in Engeland bekend onder de naam Tomahawk, was in 1941 ook op Pearl Harbor gestationeerd en slaagde erin een paar Japanners neer te schieten. Later werd de machine op vele punten verbeterd; ze kreeg zelfdichtende brandstoftanks, een cockpitbepantsering, een splintervrije ruit en een veel krachtiger bewapening.

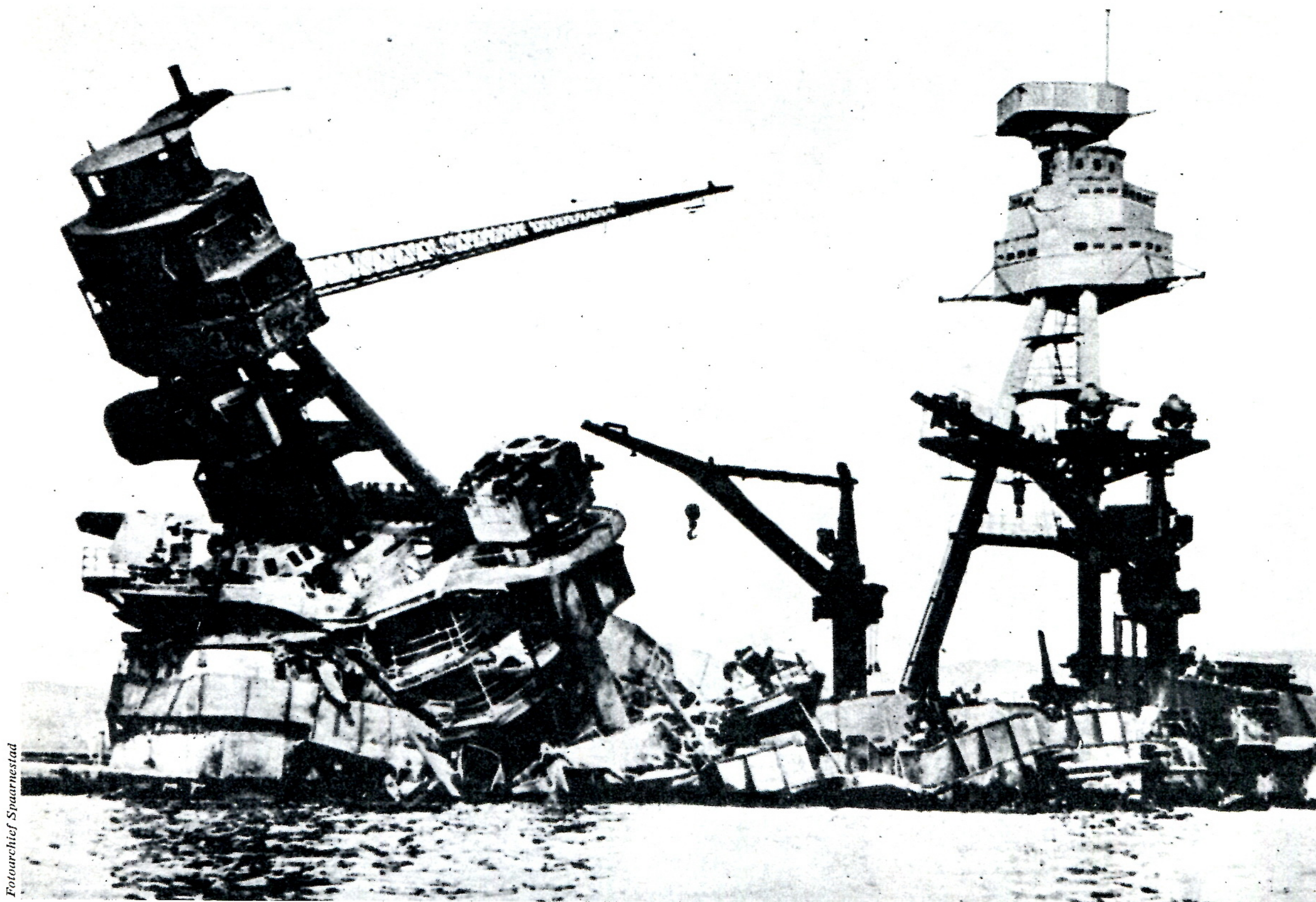
Een van de eerste Amerikaanse vliegtuigen die de strijd met de machtiger Japanse typen aanboden, ook boven Pearl Harbor, was deze Seversky P-35A, die verre de mindere was van bijvoorbeeld de Zero's. De eenpersoonsmachine beschikte in die tijd over twee .30-machinegeweren.

twee kanten groepen nietsvermoedende Amerikaanse vliegtuigen het eiland Oahu. De ene groep bestaat uit de B-17 bommenwerpers die van het vasteland op weg zijn naar Hickam. Als de piloten van deze toestellen de rookwolken boven Pearl Harbor in zicht krijgen, denkt de een aan een oefening met rookpotten en een ander meent dat er vandaag ongewoon grote hoeveelheden suikerriet in de heuvels worden verbrand. Pas als zij de verkeerstoren van Hickam om landingsinstructies vragen, antwoordt een rustige, vlakke stem dat het vliegveld wordt aangevallen door 'ongeïdentificeerde vijandelijke vliegtuigen'. En direct daarop zien zij de Japanse jagers vurend op zich afstormen.

schoten, een vijfde wordt getroffen door luchtafweervuur van de Amerikaanse marine. Spoedig begrijpen de piloten dat de enige manier om veilig op Oahu te landen is: je als een vijand gedragen. Dus doen zij hun boordlichten uit en komen zo laag mogelijk boven de grond, als het ware sluipend, binnen. Ook aan boord van het Nederlandse vrachtschip 'Jagersfontein', dat omstreeks negen uur op de rede van Honolulu op een loods ligt te wachten, vermoedt niemand iets van het drama dat zich in Pearl Harbor voltrekt. Zelfs loods Walter Bahr weet, als hij aan boord komt, nog niet wat die rookwolken in de verte betekenen. Maar hij heeft een bang vermoeden en probeert de 'Jagersfontein' zo

zonken schepen. Kapitein-luitenant-ter-zee Fuchida kan tevreden zijn. Hij vliegt nog een laatste rondje om wat foto's te maken en zet dan koers naar de 'Akagi'. Admiraal Nagumo ontvangt hem met een brede grijns. Het succes van de aanval is veel groter dan iemand had durven hopen en de Japanse verliezen zijn ongelooflijk klein: slechts 29 vliegtuigen zijn niet teruggekeerd, slechts 55 man worden vermist.

Op Pearl Harbor maakt men ook de balans op: 18 schepen zijn gezonken of zwaar beschadigd. Voorgoed verloren zijn de slagschepen 'Oklahoma', 'Arizona', het doel-schip 'Utah' en de torpedojagers 'Cassin' en 'Downes'. De andere schepen zullen later

Fotocourtesy Spaarncastad

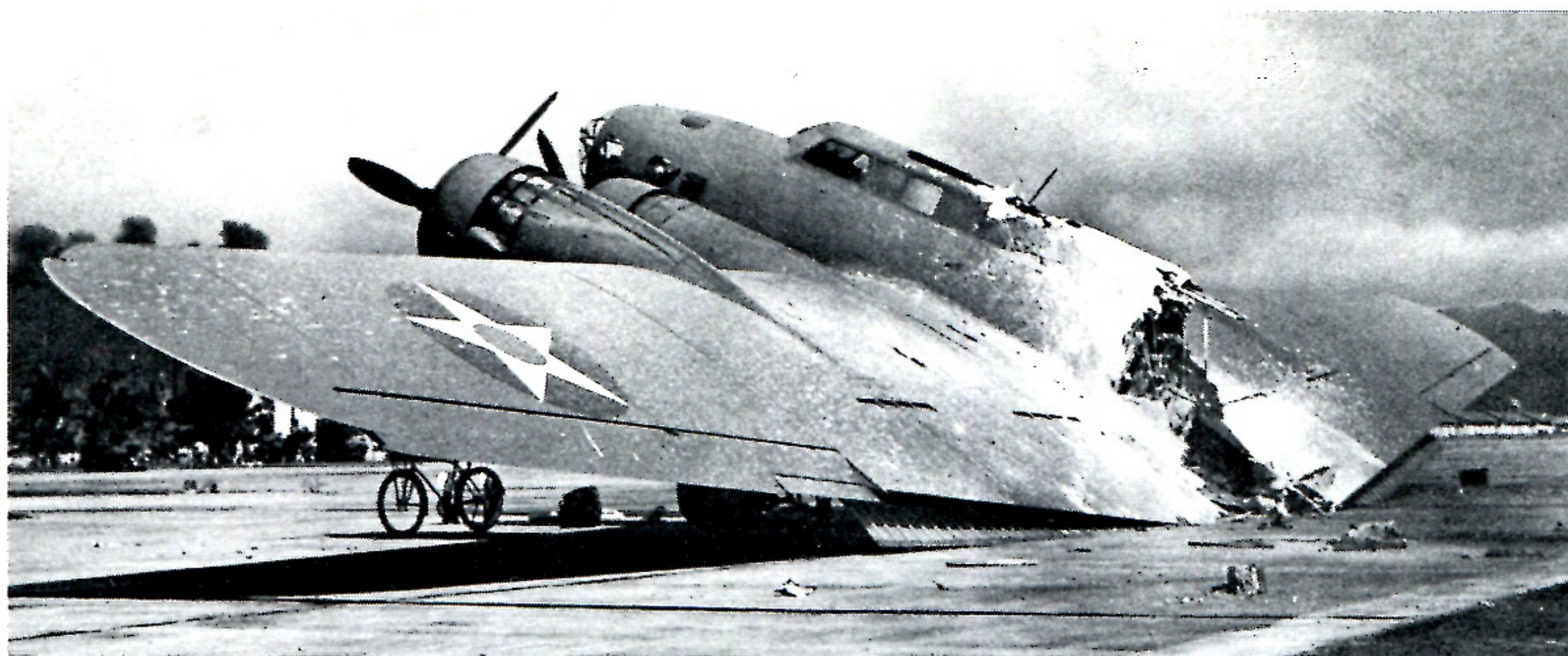
De eerste B-17 daalt veilig neer op de landingsbaan, de tweede wordt kort voor de landing in brand geschoten, de derde landt met drie Japanners achter zijn staart. De andere besluiten uit te wijken naar andere vliegvelden, maar ervaren dat daar de situatie weinig beter is. Behalve door Japanse jagers worden ze ook beschoten door eigen luchtdoelgeschut want op Oahu schieten leger en marine nu op alles wat vliegt.

Dat ervaart ook de tweede groep: achttien vliegtuigen die opgestegen zijn van de 'Enterprise' en op Ford Island willen landen. Het vergaat hun nog veel slechter dan de B-17's. Boven Oahu worden onmiddellijk vier toestellen door de Japanners neerge-

snel mogelijk binnen te brengen. Vlak voor de havenmond vallen opeens de bommen rond het schip. De bemanning heeft meer oorlogservaring dan de Amerikanen en bemant onmiddellijk de luchtafweermitrailleurs. Zo krijgt Nederland de eer het eerste geallieerde land te zijn dat de Amerikanen te hulp komt.

Nu is de tweede Japanse aanvalsgolf boven Pearl Harbor verschenen. En als omstreeks tien uur ook deze helden van Nippon hun laatste bommen hebben afgeworpen, zijn er nog maar de rook, de vlammen, de brandende olie op het water, het gekerm van de stervenden en de wanhopige klopsignalen van de honderden in de gekapseide en ge-

gelicht en hersteld kunnen worden, maar zijn toch voor maanden of jaren buiten gevecht gesteld. Op de vliegvelden zijn 188 toestellen vernietigd en 159 beschadigd. Meer dan 2000 Amerikanen hebben het leven verloren, meer dan 1000 gewonden liggen in de hospitalen. Van de honderden vermisten zijn er velen nog in leven in de rompen van de gezonken schepen, zoals het drietal dat gevangen zit in een van de provisieruimen van de 'West Virginia'. Ze hebben voldoende lucht, zoet water en levensmiddelen om het uit te houden tot 23 december. Ze houden een kalender bij: elke dag een kruisje op het schot. Pas als na maanden de 'West Virginia' gelicht wordt, vindt men hun lichamen.

Links: een van de trieste beelden die in de dagen na de Japanse aanval op Pearl Harbor werden gemaakt van de enorme verwoestingen in en om de haven. Dit is wat er overbleef van een B-17C Fortress.

Linkerpagina: tot de slachtoffers van de Japanners behoorde ook het Amerikaanse slagschip 'Arizona', dat zwaar getroffen werd en kort daarop slagzij maakte en zonk.

Onder: een van de dokken op Pearl Harbor, een dag na de aanval. Op de voorgrond de volledig verwoeste torpedobootjagers 'Downes' (links) en 'Cassin', daarachter de lichtbeschadigde 'Pennsylvania'.

WASHINGTON AAN DE VOORAVOND VAN DE AANVAL

DAT BETEKEN OORLOG

PROF. DR. J. W. SCHULTE NORDHOLT

De werkelijk stoutmoedige ideeën die de loop der geschiedenis veranderen zijn meestal zo fantastisch, zo verrassend, dat ze zelfs als ze al vrijwel verwerkelijk zijn nog geen geloof vinden. In geval van oorlog ligt juist in dat element van verrassing hun grote waarde. In januari 1941 vertelde de gezant van Peru in Tokyo aan de eerste secretaris van de Amerikaanse ambassade dat hij geruchten had gehoord over voorbereidingen voor een aanval op Pearl Harbor. Uiteraard was dat wonderlijke fantasie, zei hij erbij, en in diezelfde luchthartige toon werd het bericht ook doorgegeven aan Washington. Waarover zouden de Amerikanen zich bezorgd maken? In de eerste plaats was het duidelijk dat Japan zo'n grote dwaasheid nooit zou uithalen, en ten tweede was men immers precies op de hoogte van alle Japanse voornemens en plannen door middel van *Magic*.

Die naam dekte de zaak. Het grensde aan magie dat de Amerikaanse geheime dienst erin geslaagd was de codes te ontcijferen die de Japanners gebruikten voor hun vertrouwelijkste mededelingen. Daar was hard aan gewerkt. De ontcijfering van de moeilijkste code, de zogenaamde *Purple Code*, kostte maar liefst achttien maanden en dat was zo'n onwaarschijnlijk feit, dat de Japanners van hun kant het niet wilden geloven, zelfs niet toen ze in het voorjaar van 1941 het bewijs in handen kregen dat er een lek was. Door *Magic* wisten de Amerikanen bijna alles. Wat de Japanse onderhandelaars in de zomer van 1941 in Washington te vertellen hadden, had minister Hull vrijwel steeds al eerder gelezen en het moeilijkste was haast om dat niet te verraden. Zelden was een land zo uitstekend ingelicht over het doen en laten

van de tegenstanders als de Verenigde Staten over Japan.

En toch had die schitterende informatie ook grote nadelen. In de eerste plaats was de Amerikaanse legerleiding zo vervuld van het gewicht van de zaak, dat ze deze geheimen aan niemand openbaarde, waardoor ze eigenlijk nooit goed geëvalueerd konden worden. Roosevelt zelf werd lange tijd onkundig gehouden van het bestaan van *Magic* en kreeg daarna alleen een selectie van de ingekomen berichten. Aan die situatie maakte hijzelf pas in het najaar van 1941 een einde. In de tweede plaats leidde de kennis van de Japanse codes tot een onwerkelijk gevoel van veiligheid, hoewel men toch met *Magic* meer de diplomatieke dan de militaire geheimen van Japan te weten kwam. Wel werden ook militaire berichten opgevangen, maar ten eerste had men daar minder aandacht voor dan voor de politieke achtergronden en ten tweede waren deze berichten zo talrijk en zo over de hele wereld verspreid, dat men er moeilijk gerichte conclusies uit kon trekken. Achteraf lijkt alles zo eenvoudig. Men verbaast zich thans hoe raketings de Amerikanen langs de steeds meer evident wordende waarheid heen konden lezen. De Japanse meester-spion op Oahu, die geregeld zijn berichten naar Tokyo zond over de situatie van de Amerikaanse vloot in de haven, werd nimmer ontdekt, al werden diverse van zijn berichten onderschept en ook enkele opdrachten die hij ontving. Maar zulke informatie kreeg men uit allerlei havens in overvloed. Natuurlijk wist men dat Japanse spionnen de Amerikaanse vloot volgden waar ze maar konden. Maar de daders pakken bleef uiterst moeilijk en conclusies trekken over Japanse plannen was haast

onmogelijk. Heel nauwkeurig omschreef een hoge Japanse stafofficier, kolonel Hattori, het Amerikaanse onbegrip in een rapport begin december: 'De Verenigde Staten en Groot-Brittannië krijgen waarschijnlijk wel steeds meer informatie betreffende de voortgang van Japanse oorlogsvoorbereidingen, maar het ziet ernaar uit dat zij toch geen vat hebben op de situatie.'

Dat was inderdaad wat er ontbrak te midden van alle geruchten, alle verwarring: een gerichte aandacht en begrip voor de Japanse plannen. Zoals gezegd, dat was ook vrijwel onmogelijk, en toen eindelijk de zorgeloosheid doorbroken werd, toen er een patroon kwam in de waarschuwingen die binnenkwamen, toen keek men nóg in de verkeerde richting. In de laatste week van november waren de onderhandelingen tussen Hull en de Japanse ambassadeurs Nomura en Kurusu, die reeds geruime tijd gaande waren, op een dood punt gekomen. Op 26 november had Hull de Japanners voor het laatst uitgelegd welke standpunten de Amerikanen innamen (dat ze er niet aan konden denken China in de steek te laten, noch Japanse expedities in Indochina konden gedogen). En daarna had hij in wanhoop tegen Stimson gezegd: 'Ik trek mijn handen ervan af, het is nu in de handen van jou en Knox — van het leger en de marine.' Diezelfde middag belde Stimson de president op om hem te vragen of hij al gehoord had dat een nieuwe Japanse expeditie uit Sjanghai naar het zuiden onderweg was. '*He fairly blew up,*' vertelt Stimson in zijn dagboek, hij ontplofte bijna van woede over dit bewijs van kwade trouw van de Japanners, die uitrukten terwijl ze nog onderhandelden. De volgende dag, 27 november, werd besloten

een alarm te sturen aan de diverse commandanten in de Stille Oceaan, in San Francisco, in Honolulu en vooral in Manila. Om toch vooral geen onrust te wekken zwakte men het alarm toch weer af, behalve aan generaal MacArthur in Manila. Want het leek nu wel duidelijk dat de Japanse aanval gericht was op het zuiden. Of de Verenigde Staten daarin betrokken zouden worden, was geheel onzeker.

Op 28 november trof Stimson, die 's morgens vroeg met het laatste nieuws naar het Witte Huis kwam, de president aan in bed. Er liggen drie alternatieven voor ons, zei Roosevelt: niets doen, een ultimatum sturen of direct oorlog beginnen. Stimson verwierp het

Links: minister van buitenlandse zaken Hull (midden), die tevergeefs onderhandelde met de Japanse ambassadeurs Nomura en Kuruu.

Rechts: de ministers Stimson (links) en Knox na een bezoek aan president Roosevelt.

DE VERGETEN MAN

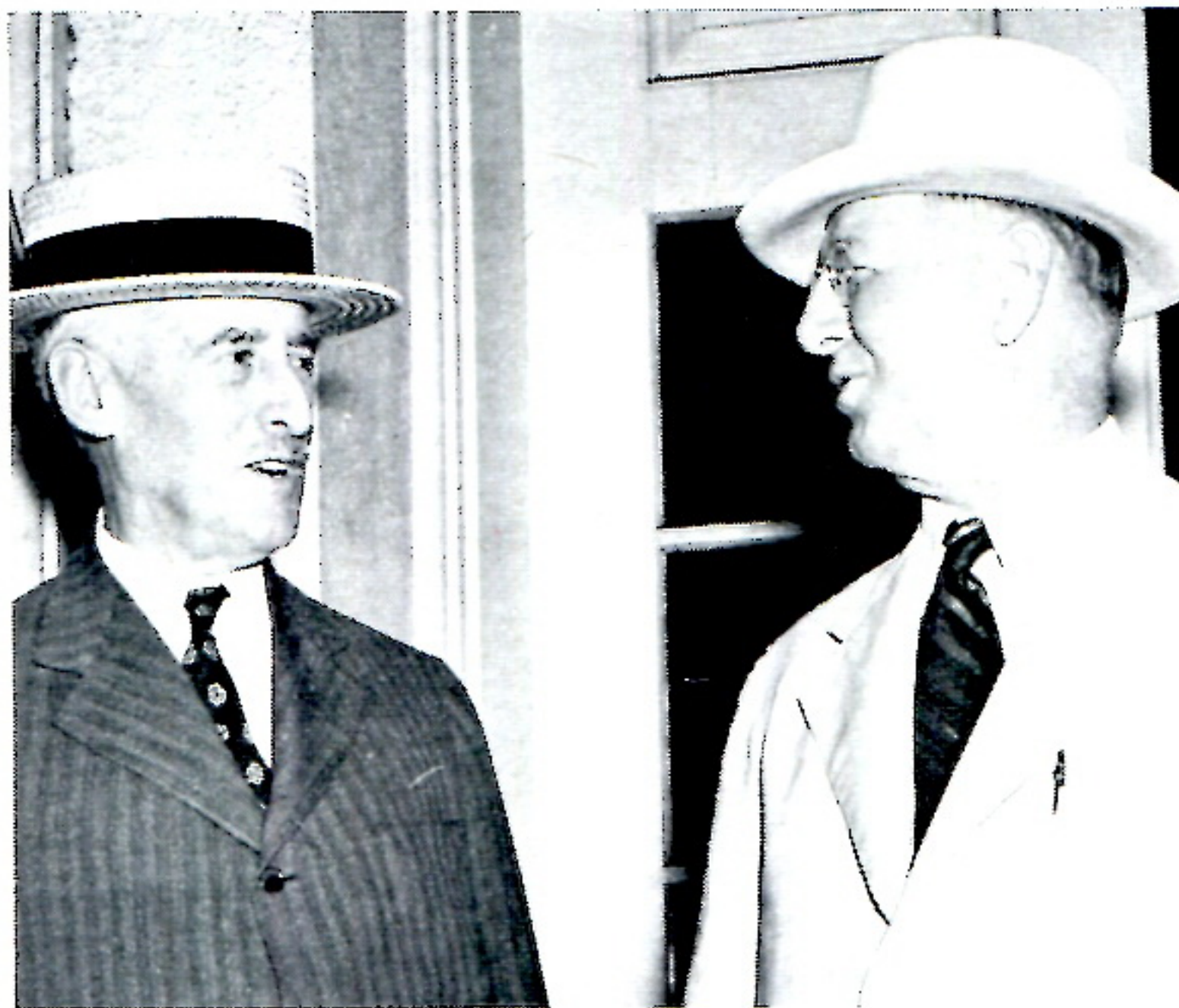
Op de een of andere manier was president Roosevelt de vergeten man tijdens de crisis op 7 december, toen er al wel Japanse vliegtuigen waren gerapporteerd, maar hun doel — Pearl Harbor — nog onbekend was. Hij had geen bezoek en zijn telefoon ging zelfs minder vaak dan op andere zondagen. Die morgen had hij meer pijn dan gewoonlijk en daarom besloot hij zo lang mogelijk in bed te blijven. Nadat kapitein Beardall hem had verlaten, kwam dr. McIntire binnen en bleef twee uur naast zijn bed zitten — zijn enige gezelschap tijdens die morgen. Zo is de admiraal de enige getuige van de president gedurende die laatste uren voor de aanval.

'Ik zat naast hem', schreef McIntire, 'van 10 tot 12 uur. Hull wachtte op het departement op het Japanse antwoord naar aanleiding van de Amerikaanse regeringsnota en de president liet duidelijk merken dat hij alleen de gewone uitvluchten verwachtte. We wisten dat president Roosevelt zich erg bezorgd maakte over het onbevredigend verloop van Nomura's en Kuruu's besprekingen met minister Hull; toch was hij er stellig van overtuigd dat zelfs de krankzinnige Japanse militaire leiders geen oorlog met Amerika wilden riskeren. Het was heel goed mogelijk dat zij hun voordeel zouden doen met de excentrische ligging van Engeland, en Singapore of een ander punt in het Verre Oosten zouden aanvallen — dat het ook een aanval op een Amerikaanse bezitting kon zijn, kwam niet bij hem op.'

Om 12 uur verliet dr. McIntire hem om thuis te gaan lunchen. Daarna stond de president op; hij trok een flanellen broek aan en een oude, grijze sweater die hij van zijn zoon had 'geërfd', en rolde zich naar zijn ovaalvormige studeerkamer. Hij was van plan daar zijn lunch op een blad te laten brengen en wilde die middag wijden aan zijn postzegelverzameling.

(Uit: 'The broken seal', door Ladislav Farago.)

eerste meteen en zei dat hij voor het laatste was. Maar Roosevelt bleef trouw aan zijn beginsel dat de Verenigde Staten niet zouden beginnen in de onafwendbaar lijkende strijd. In de kabinetszitting, dezelfde dag gehouden, werd gegist waar de Japanners zouden toeslaan. Thailand, Singapore, Nederlands-Indië werden genoemd, maar niet Pearl Harbor. Roosevelt opperde het plan een persoonlijke brief te zenden aan de keizer van Japan en een boodschap aan het Congres, maar dat zou dan een week later pas moeten gebeuren. In de eerste dagen van december leek de spanning echter weer wat verminderd en een nadere beslissing werd opnieuw uitgesteld.

Associated Press

De laatste week, de laatste dagen van de vrede, vormen een periode van onzekerheid en gemiste kansen. Veel berichten over spionage werden onderschept en gedecodeerd, te veel om ze behoorlijk te evalueren. Het bekendst geworden is de zogenaamde winden-code, in november opgevangen. De Japanse radio zou 'in geval van nood (gevaar dat onze diplomatieke betrekkingen worden verbroken)' bepaalde weerberichten uitzenden: 'oostenwind — regen' als het om de relaties met Amerika ging, 'noordenwind — bewolkt' in verband met de betrekkingen met de Sowjetunie, en 'westenwind — helder' als het over Engeland ging. Over deze signalen is later bijzonder veel te doen geweest. De zeer verwarde getuigenissen van de Amerikaanse betrokkenen na de oorlog en de ontkenning van de Japanners dat er ooit een windencode was geweest, hebben rondom de hele zaak een vreemde geheimzinnigheid geweven. Enkele officieren van de geheime dienst hebben verklaard dat men op 4 december deze code opving: 'Oostenwind — regen, westenwind — helder.' Een van hen heeft zijn getuigenis later ingetrokken, de ander hield eraan vast. Alle materiaal erover is spoorloos en daarom heeft deze kwestie veel bijgedragen tot de samenzweringstheorie, de verdachtmaking van de Amerikaanse president en de regering zelf, die alles van tevoren geweten, ja uitgelokt zouden hebben. Maar men moet bedenken dat het verdwijnen van het materiaal normaal was bij zulke geheime zaken, het werd direct vernietigd, en dat bovendien de winden-code, als ze al gebruikt is, niet meer aanduidde dan een verbreking van de diplomatieke betrekkingen, geen oorlog en helemaal niet de plaats van de komende aanval.

Bewijzen voor een boze samenzwering zijn er niet. Wat men wel moet vaststellen is dat de Amerikaanse legerleiding te zorgeloos is geweest, te arrogant geloofd heeft in eigen superioriteit en ongenaakbaarheid en te veel de Japanners heeft onderschat.

Op Hawaii zelf werden allerlei kansen gemist, tot het laatste ogenblik toe; afschriften van telegrammen van het Japanse consulaat werden niet tijdig gedecodeerd. In Washington was de legerleiding er te gerust op dat haar waarschuwingen voldoende waren geweest. Zij stelde geen nader onderzoek in naar de paraatheid van de verschillende onderdelen. En toen zij eindelijk, op het laatste moment, wel waarschuwde, deed zij dat te traag en te voorzichtig.

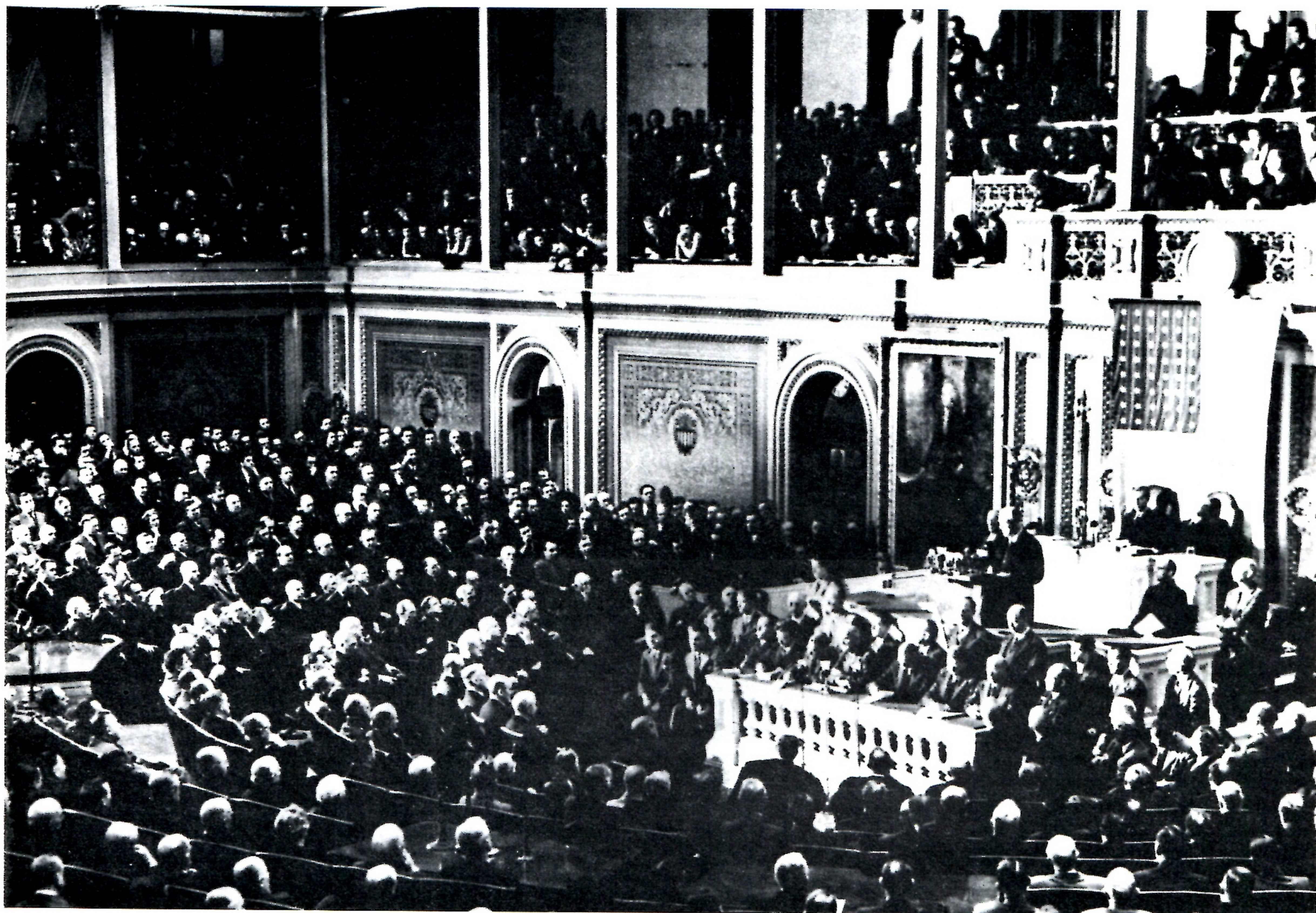
De Japanse aanval verloor Roosevelt uit het dilemma dat hij zo gevreesd had. Mag men daarom ook de conclusie trekken dat hij bewust in die richting gemanoeuvreerd heeft? Een uitlating in Stimson's dagboek schijnt daarop te wijzen en is dan ook dikwijls gebruikt als bewijslast tegen de president. Stimson schreef op 25 november in een verslag over een vergadering met Roosevelt, Hull, Knox en de militaire leiders: 'Het probleem was hoe we hen (nl. de Japanners) ertoe konden brengen het eerste schot te lossen zonder zelf te veel gevaar te lopen.' Noteerde hij zo de woorden van Roosevelt of zijn eigen, meer militante stemming? Het laatste is waarschijnlijker. Volgens Hopkins was Roosevelt er absoluut van overtuigd dat Japan geen directe aanval op de Verenigde Staten zou durven ondernemen. Het beste begrijpen wij de houding van de president uit het getuigenis van officier Robert Schulz, de jongeman die op de avond van 6 december aan de president de door middel van *Magic* ontcijferde nota bracht die de Japanse diplomaten de volgende middag aan Hull moesten aanbieden. Roosevelt keek de stukken in en zei toen tegen Hopkins: 'Dat betekent oorlog.' Het gesprek ging er vervolgens over waar de Japanners zouden aanvallen en, zo herinnerde Schulz zich vier jaar later, daarbij werd Indochina genoemd. Hopkins drukte er zijn spijt over uit dat Amerika Japan niet voor kon zijn en de eerste slagslaan, maar Roosevelt antwoordde: 'Nee, dat kunnen we niet doen. Wij zijn democraten en een vreedzaam volk.'

Men kan zeggen dat Roosevelt in zekere zin opgelucht was door de Japanse aanval. Men moet erbij zeggen dat hij er tot het laatste ogenblik niet in geloofd heeft, tot de laatste dag toe gehoopt heeft op vrede om zo alle aandacht op Europa te kunnen richten en nog op 6 december een boodschap aan keizer Hirohito heeft gericht. Na de oorlog is er een vloed van literatuur losgebroken, waarin Roosevelt ervan wordt beschuldigd de uitlokker van de Japanse agressie te zijn geweest. Er kan tegen dat soort laster, vrijwel steeds afkomstig van voormalige isolationisten, niet ernstig genoeg gewaarschuwd worden. Het uitgebreide onderzoek dat het Congres in 1945 heeft ingesteld, heeft geen enkel bewijs ervoor opgeleverd en een recent onderzoek heeft het nog eens bevestigd: Roosevelt is tegen zijn wil in de oorlog geraakt, want hij was een man van de vrede. Maar de vrijheid ging hem boven alles.

REACTIES EN GEVOLGEN
IN DE WERELD

HET LICHT GAAT BRANDEN

PROF. DR. J. PRESSER

'Met het oor der mensheid is het zo gesteld, dat het door het geluid heen slaapt en van de echo wakker wordt.' Is deze ietwat sombere uitspraak — van een Duitse wijsgeer — ook van toepassing op het enorme geluid van Pearl Harbor, een knal die over de hele planeet te horen was? Wij menen van niet en geloven dat men hierbij vrijwel nergens tot de echo heeft doorgeslapen. In Washington niet, in Londen, in Tokyo niet, evenmin in Berlijn, Rome, Moskou, Amsterdam. Wél echter dient de lezer te beseffen dat er voor geen enkele der genoemde plaatsen een pasklare formule voorhanden is waarin dat ontwaken op die decemberdag exact gevangen blijft. Onder normale omstandigheden,

met vrije nieuwsmidia, valt het al niet gemakkelijk over zulke ongrijpbare dingen als stemmingen een wetenschappelijk verantwoorde uitspraak te leveren. Hoe moeilijk is het dan niet in oorlogstijd, waarin vrijwel alle nieuws onder censuur tot ons komt en elke opiniepeiling uitgesloten is! Amerika is het gemakkelijkst en...het moeilijkst. Nergens immers is het beeld rijker geschakeerd, van uiterst optimistisch tot uiterst pessimistisch, van opgelucht tot in-de-put. Al van de eerste middag, waarop de jobstijdingen tussen de sportuitslagen in, door de radio kwamen, hopen zich de uitingen op, maar welke samenvatting laten zij toe? Op één punt althans bestaat nauwe-

lijks verschil van mening: wat men ook Roosevelt terecht of ten onrechte mocht verwijten over zijn houding van vóór de fatale dag, nu de oorlog begonnen was, vond men Amerika in het Witte Huis, ja, wás hij Amerika. Van hem ging onmiddellijk die leiding uit die het ogenblik vereiste. Men bedenke daarbij dat er om hem heen, veel 'radeloosheid, redeloosheid, reddeloosheid' heeft geheerst, dat men bij hem kwam jammeren over de onverdedigbare westgrens, over de onvermijdelijkheid het leger terug te trekken achter het Rotsgebergte of, nog verder, achter de Mississippi. Voor wie in die eerste dagen rondliep in Washington, aldus een geschiedschrijver, leek het soms dat de

nazi's en fascistten gelijk kregen met hun uitspraak dat zulke democratieën slap en decadent waren en met heel hun grote mond niet opgewassen tegen werkelijk zware beproevingen. Roosevelt echter stond pal. Toen hij op de ochtend na de ramp het congres toesprak, deed hij dat, evenals Churchill bij dergelijke gelegenheden, met het juiste gevoel voor het historische ogenblik, met het juiste besef wat men hier en nu van hem verwachtte. Het mag dan zonder de welsprekende uitdaging geweest zijn welke Churchill zo meesterlijk door zijn redevoeringen wist te vlechten, het was zeker ook zonder de hysterische bombast waar Hitler het van moest hebben. Aldus dezelfde ge-

Links: na de aanval op Pearl Harbor liet president Roosevelt het Congres stemmen over de oorlogsverklaring aan Japan. Het voorstel werd door het Huis van Afgevaardigden met 388 tegen 1 en door de Senaat met 82 tegen 0 stemmen aangenomen.

Rechts: zij aan zij, sinds Pearl Harbor ook figuurlijk, stonden president Roosevelt en premier Churchill op 23 december 1941 de Amerikaanse pers te woord. Aan hun vertrouwen in het feit dat de uiteindelijke overwinning aan hun kant zou zijn, lieten zij geen twijfel bestaan.

schitterend geslaagd en leek de zware kaakslag waarop alleen de *knock out* kon volgen. Geen van de spaarzame berichten uit Tokyo getuigt van iets anders dan van geestdrift en zelfvertrouwen, al legde de premier, generaal Tojo al direct een gepaste gematigdheid aan de dag, zonder echter enige twijfel te tonen aan de zekerheid van de zegepraal. Hij bracht nederig dank aan de hemel voor de 'wonderbaarlijke triomf', daarbij gevolgd door de grootzegelbewaarder Kido, die eigenlijk tegen de hele oorlog was geweest, maar nu, na dat doorslaande succes, 'instinctief boog voor de opgaande zon en de goden zwijsend een gebed aanbood'. Elke achtste van de maand, tot het eind van de

konden de bedenking niet overstemmen dat dit 'joods-plutocratisch' verziekte land toch maar over een ontzaglijke mankracht en een enorm potentieel beschikte. En deze nieuwe vijand kreeg men erbij juist toen het tot de publieke opinie goed doordrong dat in weerwil van het officiële optimisme de aanval op de Sowjetunie geenszins tot de uitschakeling van dat land had geleid. Het kon verder niet verborgen blijven dat men zelf, trouw aan de bestaande alliantie, Amerika de oorlog had verklaard, terwijl Japan nota bene tegenover de Sowjetunie neutraal bleef en dat land verlost hield van de nachtmerrie van een tweefrontenoorlog! Neen, men was helemaal niet zo erg gelukkig met de gang van zaken en iets

Fotoarchief Spaarnestad

schiedschrijver, die daaraan toevoegt: 'Ik geloof niet dat er ook maar één andere gelegenheid in zijn leven was waarin hij zo volledig het gehele volk vertegenwoordigde.' Zo was het. Rechtstreeks, simpel, onverbloemd doordrong hij iedere Amerikaan van het besef dat deze oorlog 'a dirty business' (een smerige zaak) was, woorden, gebezigd in zijn eerste radiotoespraak. En: 'Wij vinden het helemaal niet prettig; wij hadden er volstrekt geen behoefte aan in die oorlog terecht te komen, maar we zitten er nu eenmaal in en we zullen het uitvechten met alle middelen waarover we beschikken.' Zelfs fanatieke isolationisten draaiden nu bij; senator Wheeler, een van de felste, sprak: 'The only thing now to do is to lick hell out of them' (het enige wat we nu kunnen doen, is ze kapot te rammen).

Er was echter nog iets anders. 'A dirty business.' Geen kruistocht, zoals Woodrow Wilson die in 1917 had gepredikt, maar een karwei en een smerig karwei ook. Weinig vlagvertoon, weinig parades, geen hoerastemming, geen grote woorden. Bij de Eerste Wereldoorlog was dat er allemaal geweest met de ontnuchtering achteraf; in deze Tweede begon men juist met de ontnuchtering. Wat men daardoor aan geestdrift te kort kwam, werd ruimschoots goedgemaakt door een uit realiteitsbesef ontsproten vastberadenheid. Een karwei, maar men zou het opknappen. Totdat men het in die zomer van 1945 inderdaad had volbracht: 'to lick hell out of them'.

Ook al zouden wij geen enkel bericht daaromtrent hebben, dan ware het nog duidelijk dat in Tokyo een heel andere stemming moet hebben geheerst. De geweldige Amerikaanse nederlaag betekende natuurlijk een geweldige Japanse overwinning. De aanval op Pearl Harbor was niet 'zo maar' geslaagd, hij was

oorlog toe, herdrukten de kranten met grote koppen het keizerlijk decreet van 8 december 1941. Maar eveneens zonder bericht daaromtrent zouden wij nog wel durven veronderstellen dat die stemming van het begin zich geenszins heeft gehandhaafd; misschien was het daarom dat de regering in maart 1943 een 'glimlach-week' meende te moeten uitschrijven. Het zou echter nog een hele tijd duren voor de dag aanbrak waarop Tojo, minister-af, in het juiste besef van de situatie, zijn dokter ging verzoeken op zijn borst, met houtskool de plaats van zijn hart aan te geven: hij wou niet misschieten, als het zover was. Het kwam zover, hij schoot toch mis en eindigde drie jaar later als oorlogsmisdadiger zijn leven aan de galg.

Misschien is dit de geschikte overgang naar een ander galgeaas, en wel naar Joachim von Ribbentrop, Hitlers minister van buitenlandse zaken. Ciano, zijn Italiaanse collega, verhaalt dat von Ribbentrop hem in de nacht na Pearl Harbor opbelde: 'Hij is er zelfs zo blij over, dat ik werkelijk niet anders doen kon dan hem geluk te wensen', noteerde hij in zijn dagboek, daaraan toevoegend: '... ook al ben ik nog helemaal niet zo overtuigd van de voordelen die dit mee zal brengen.' Zijn schoonvader Mussolini daarentegen was er weer 'zeer mee ingenomen'. Een paar dagen later, toen Mussolini na de Duitse en Italiaanse oorlogsverklaringen aan Amerika van zijn balkon af een grote menigte toesprak in zeer pro-Japanse zin en hoog opgaf van hun zegepraal bij Pearl Harbor, bleek er toch 'geen grote geestdrift te bestaan.' Welk motief gold hier als verklaring van dat gedempte enthousiasme? Bij tallozen, zeker ook in Duitsland, moet toch de herinnering hebben geleefd hoe beslissend juist de intrede van Amerika in de Eerste Wereldoorlog was geweest; ook de zwaarste luidsprekers

daarvan schemert zelfs door het officiële optimisme heen. In 1940 had het propaganda-apparaat nog verklaard: 'Wij hebben gewonnen', in 1941: 'Wij zullen winnen.' In 1942 werd echter het thema meer en meer: 'Wij moeten winnen', waarna in 1943 alleen nog maar kwam: 'Wij mogen niet verliezen.' Dat toontje lager geldt voor Duitsland, maar in Italië was men zeker niet opgewekter: daarvoor immers liep de hele oorlog nu al te miserabel. Ongetwijfeld behoorden de Italianen tot de zegevierende volken; het wilde hun alleen maar steeds minder duidelijk worden hoe.

Wij noemden hierboven de Sowjetunie. Daarover dienen wij wel zeer beknopt te blijven. De journalist-historicus Alexander Werth wijst erop dat de Japanse aanval op Pearl Harbor een grote verlichting moet hebben betekend op het ogenblik dat het Rode Leger zijn december-offensief bij Moskou opende. Natuurlijk zou de stroom van leveranties uit Engeland en Amerika wat afebben, maar daartegenover stond de intrede van een machtige nieuwe bondgenoot als positieve factor: de voordelen overtroffen zeker verre de nadelen.

Voor de door Duitsland bezette gebieden en voor het onbezette Engeland mag men overal ongeveer dezelfde reacties veronderstellen, naar plaatselijke omstandigheden gevarieerd. Zo moest in die staten die in streken om de evenaar koloniën bezaten, wel grote bezorgdheid heersen, een bezorgdheid die na de grandioze aanvalssuccessen van deze vijand alleen maar toenam. Koningin Wilhelmina mocht in haar proclamatie van 8 december 1941, waarin zij de Nederlandse oorlogsverklaring bekend maakte, er waarlijk wel van gewagen dat zij rekende op 'de moed, de vastberadenheid en de volharding van allen in Indië'; de daar woonachtige Nederlanders

zouden deze eigenschappen weldra hard nodig hebben. Toch overheerste hier te lande het gevoel van opluchting. Hadden velen in juni 1941 de Sowjetunie als een nogal dubieuze bondgenoot begroet, tegenover Amerika leek van dat wantrouwen geen spoor gerechtvaardigd. Men mag Pearl Harbor als het keerpunt beschouwen waarop de laatste resten van het nog niet ten volle verdwenen defaitisme zich oplosten: met deze machtigste bondgenoot ter wereld mocht men zich onoverwinnelijk voelen. Het zou waarachtig wel gaan. Minstens even groot was de opluchting in Engeland. Tussen dat land en Amerika bestond geen bondgenootschap, zelfs geen

twee kroongetuigen de herinnering hebben bewaard: het ogenblik waarop het bericht over Pearl Harbor Churchill bereikte. Hijzelf is de ene getuige; de andere is John G. Winant, de Amerikaanse ambassadeur in Londen, die samen met Averell Harriman, de bekende diplomaat, juist die zondag vertoefde op Chequers, het buitenverblijf van de Britse premier. Even vóór negen uur gaat het gezelschap naar de eetkamer en Churchill laat butler Sawyers de radio op tafel zetten, een kleine *portable* van vijftien dollar, uit Amerika cadeau gekregen. Er komt muziek, een paar berichten over het Russische front en over het Britse in Libye en dan iets over een aanval van Japanners op Amerikaanse

een eventuele Japanse aanval op Amerika de oorlog te verklaren en nu gaat hij dat doen. Winant remt een beetje: 'Goeie hemel, u kunt toch geen oorlog verklaren, louter afgaande op een radiobericht!' Men belt dan maar Roosevelt op en jawel: 'Ze hebben ons in Pearl Harbor aangevallen. We zitten allemaal in hetzelfde schuitje.' Churchill erkent dat dit bericht hem 'de grootste vreugde' schonk: 'Wij zouden niet worden vernietigd. Onze geschiedenis zou niet ten einde lopen...Hitlers lot was bezegeld. Mussolini's lot was bezegeld. En de Japanners zouden tot poeier worden gestampt...' Zo gaat hij nog een heel stuk door in zijn herinneringen en... 'Verzadigd en

"All the News That's
Fit to Print."

The New York Times.

LATE CITY EDITION
Increasing cloudiness with rising
temperature today. Tomorrow
cloudy, somewhat colder.
Temperatures Yesterday—Max. 34, Min. 25

VOL. XCI No. 30,634.

Entered as Second-Class Matter,
Postoffice, New York, N. Y.

Copyright, 1941, by The New York Times Company
NEW YORK, MONDAY, DECEMBER 8, 1941.

THREE CENTS NEW YORK CITY
AND VICINITY

JAPAN WARS ON U. S. AND BRITAIN; MAKES SUDDEN ATTACK ON HAWAII; HEAVY FIGHTING AT SEA REPORTED

CONGRESS DECIDED

Roosevelt Will Address
It Today and Find It
Ready to Vote War

CONFERENCE IS HELD

Legislative Leaders and
Cabinet in Sober White
House Talk

By C. P. TRUSSELL
Special to THE NEW YORK TIMES.
WASHINGTON, Dec. 7.—President Roosevelt will address a joint session of Congress tomorrow and will find the membership in a mood to vote any steps he asks in connection with the developments in the Pacific.
The President will appear personally at 12.30 P. M. Whether he would call for a flat declaration of war again Japan was left unannounced tonight. But leaders of Congress, shocked and angered by the Japanese attacks, were talking of a declaration of war on not only Japan but on the entire Axis.
The plans for action tomorrow were made tonight in a White House conference at which the President, surrounded by his Cabinet and by Congressional leaders of both parties, went through reports, some official, some unconfirmed, of the continued assaults of the Japanese upon American Pa-

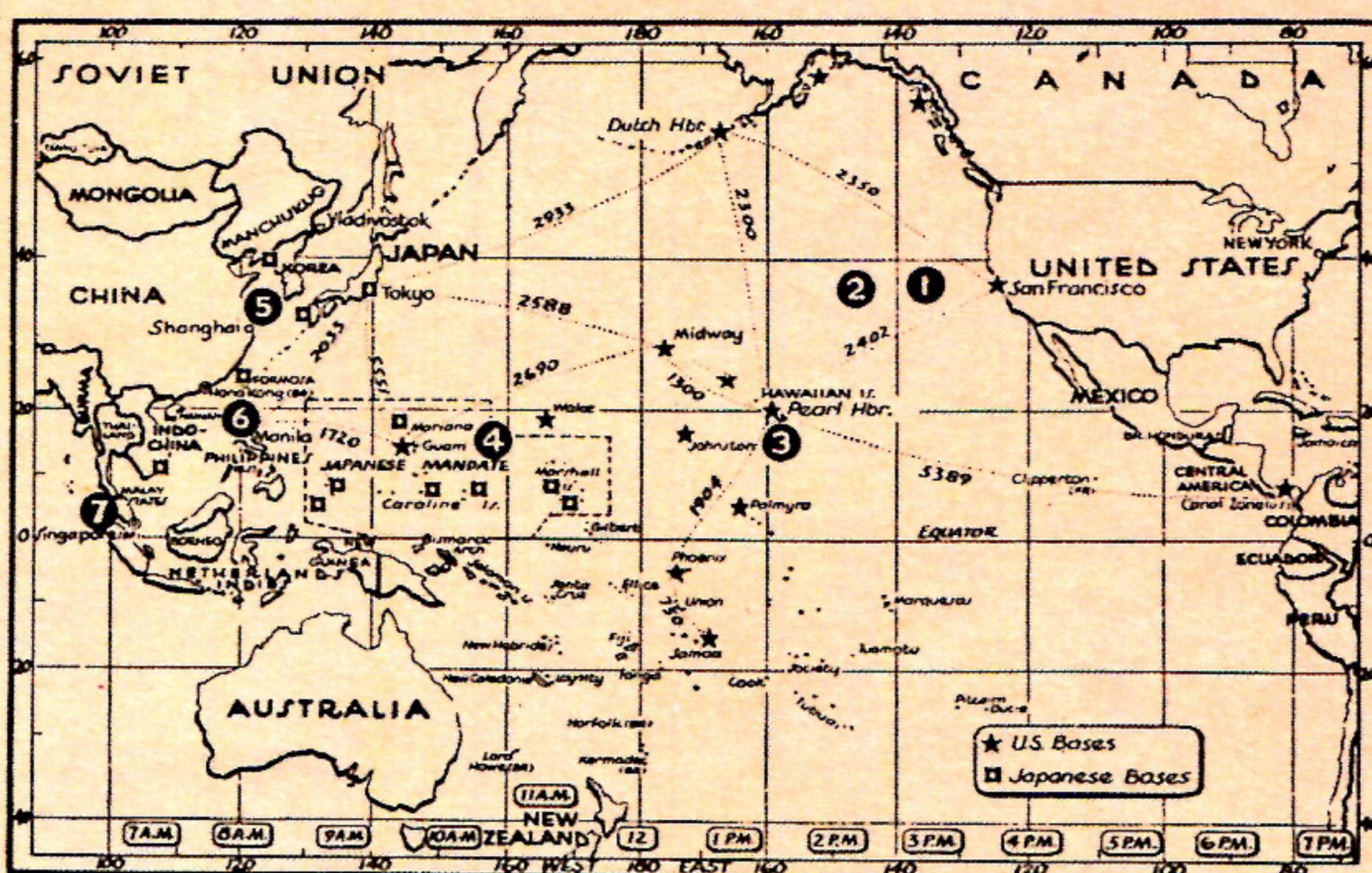
TOKYO ACTS FIRST

Declaration Follows Air
and Sea Attacks on
U. S. and Britain

TOGO CALLS ENVOYS

After Fighting Is On, Grew
Gets Japan's Reply to
Hull Note of Nov. 26

By The Associated Press.
TOKYO, Monday, Dec. 8.—Japan went to war against the United States and Britain today with air and sea attacks against Hawaii, followed by a formal declaration of hostilities.
Japanese Imperial headquarters announced at 8 A. M. (4 P. M. Sunday, Eastern standard time) that a state of war existed among these nations in the Western Pacific, as of dawn.
Soon afterward, Domei, the Japanese official news agency, announced that "naval operations are progressing off Hawaii, with at least one Japanese aircraft carrier in action against Pearl Harbor," the American naval base in the islands.
Japanese bombers were declared to have raided Honolulu at 7:35 A. M. Hawaii time (1:05 Sunday, Eastern standard time).
Premier-War Minister General

PACIFIC OCEAN: THEATRE OF WAR INVOLVING UNITED STATES AND ITS ALLIES

Shortly after the outbreak of hostilities an American ship, the Philippines were raided, as was Hong Kong, to the northwest, sent a distress call from (1) and a United States Army transport. At Shanghai (5) a British gunboat was sunk and an American gunboat seized. To the south, in the Malaya area (7), the British bombed Japanese ships. Tokyo forces attempted landings on British territory and Singapore underwent an air raid. Distances (6) United States bombers roared northward, while some parts of between key Pacific points are shown on the map in statute miles.

JAPANESE FORCE
LANDS IN MALAYA

Tokyo Bombers Strike Hard
At Our Main Bases on Oahu

HULL DENOUNCES
TOKYO 'INFAMY'

GUAM BOMBED; ARMY SHIP IS SUNK

U. S. Fliers Head North From Manila—
Battleship Oklahoma Set Afire by
Torpedo Planes at Honolulu

104 SOLDIERS KILLED AT FIELD IN HAWAII

President Fears 'Very Heavy Losses' on Oahu—
Churchill Notifies Japan That a
State of War Exists

By FRANK L. KLUCKHOHN
Special to THE NEW YORK TIMES.
WASHINGTON, Monday, Dec. 8.—Sudden and unexpected attacks on Pearl Harbor, Honolulu, and other United States possessions in the Pacific early yesterday by the Japanese air force and navy plunged the United States and Japan into active war.
The initial attack in Hawaii, apparently launched by torpedo-carrying bombers and submarines, caused widespread damage and death. It was quickly followed by others. There were unconfirmed reports that German raiders participated in the attacks.
Guam also was assaulted from the air, as were Davao, on the island of Mindanao, and Camp John Hay, in Northern Luzon, both in the Philippines. Lieut. Gen. Douglas MacArthur, commanding the United States Army of the Far East, reported there was little damage, however.
[Japanese parachute troops had been landed in the Philippines and native Japanese had seized some communities. Royal Arch Gunnison said in a broadcast from Manila today to WOR-Mutual. He reported without detail that "in the naval war the ABCD fleets under American command appeared to be successful" against Japanese invasions.]

informeel; niettemin had Roosevelt materieel en moreel zo duidelijk partij gekozen, dat de rol van Engeland steeds minder was gaan verschillen van die van een Amerikaanse voorpost in een strijd die, vroeg of laat onafwendbaar geworden, toch wel zou uitbreken. De president waren echter in eigen land te zeer de handen gebonden voor de algehele vereenzelviging welke alleen de openlijke oorlogssituatie zou kunnen verwezenlijken. De laatste duw daartoe moest van buiten komen — en dat gebeurde op die zevende december. Een gelukkig toeval heeft gewild dat aan het wel meest dramatische moment in deze ontwikkeling, voor zover het Engeland betreft,

Op 8 december 1941 beheerste het nieuws van de plotselinge Japanse aanval op Hawaii de voorpagina van 'The New York Times'.

schepen in Hawaii en op Britse in Nederlands-Indië; vervolgens een commentator en een andere uitzending. Misschien kreeg op dat ogenblik de in de aanhef van dit artikel genoemde wijsgeer toch een beetje gelijk, want Churchill erkent dat hij er geen directe indruk van had behouden. Maar Harriman merkt op dat er toch iets was met Japanners en een aanval en de juist binnentredende butler bevestigt dat duidelijk. Churchill komt dadelijk op volle toeren; kort ervoor had hij in een redevoering beloofd binnen het uur na

vervuld van emotie en opwindung ging ik naar bed en sliep de slaap der geredden en dankbaren.' Eén dag later verklaarde Engeland inderdaad de oorlog aan Japan, met een oorlogsverklaring in de deftigste diplomatieke stijl opgesteld. 'Sommige mensen hielden niet van zulke ceremoniële bewoordingen. Maar tenslotte, als je iemand moet kapotmaken, kost het niets beleefd te zijn.' Wij eindigen met een typische Churchill-zin uit zijn toen gehouden Lagerhuisrede: 'In het verleden hadden wij een licht dat flikkerde, in het heden een dat brandt, in de toekomst zal er een zijn dat schijnt over alle landen en zeeën.'

DE GESCHIEDENIS VAN RICHARD SORGE

TOPGEHEIM UIT TOKYO

JOEP BÜTTINGHAUSEN

Op een dag in september 1933 meldt zich bij de Duitse ambassade in Tokyo de nieuwe correspondent van de 'Frankfurter Zeitung'. Zijn naam is Dr. Richard Sorge. Ambassadeur von Dirksen neemt met stijgende belangstelling de aanbevelingsbrieven van de journalist door. Sorge blijkt op 8 augustus 1919 aan de universiteit van Hamburg 'met de hoogste lof' in de politieke wetenschappen te zijn gepromoveerd. Bovendien blijkt de rijzige, donkerharige Duitser nog andere belangrijke bladen als het 'Zeitschrift für Geopolitik' en het Nederlandse 'Algemeen Handelsblad' in Tokyo te vertegenwoordigen. Als uit het gesprek ook nog naar voren komt dat Sorge op de nominatie staat om lid van de NSDAP te worden, is de ambassadeur geheel gerustgesteld. Dit is in alle opzichten een betrouwbare journalist. Von Dirksen kan op dat moment in de verste verte niet bevroeden dat Moskou eenendertig jaar later Sorge postuum zal onderscheiden met de titel 'Held van de Sowjetunie' als dank voor hetgeen deze 'journalist' in Tokyo als meester-spion voor de Russen heeft gedaan. Zijn prestaties als geheim agent zijn inderdaad zo ongelooflijk en ten dele ook nog zo mysterieus, dat na zijn terechtstelling in de Sugamo-gevangenis op 7 november 1944, legenden ontstaan als zou Sorge nog leven en een soort meesterbrein van de Sowjet-russische geheime dienst zijn.

Om onsechter te beperken tot de feiten over het leven van deze figuur het volgende: Richard Sorge wordt op 4 oktober 1895 nabij Bakoe in de Kaukasus geboren, waar zijn Duitse vader als mijnningenieur voor de Keizerlijke Russische Olie Compagnie werkt. Zijn moeder is een dochter van welgestelde Russische ouders uit Kiew. In 1898 reizen de Sorges terug naar Duitsland en vestigen zich in Lichterfelde bij Berlijn, waar de vader bankdirecteur wordt. Zoon Richard bezoekt het gymnasium, waar hij door zijn klasgenoten vaak 'de Rijkskanselier' wordt genoemd wegens zijn ongewoon grote kennis van geschiedenis en politieke problemen. Als de Eerste Wereldoorlog uitbreekt, meldt de dan achttienjarige Richard zich als vrijwilliger. Hij wordt drie maal ernstig gewond, krijgt onderscheidingen, maar wordt niet tot officier bevorderd en blijft wachtmeester. Tijdens zijn laatste ernstige verwonding hangt hij drie dagen in een delirium van pijn in het prikkeldraad. Voordien heeft hij al groeiende kritiek gehad op de kaste waartoe hij behoort, maar in die bijna fatale dagen

Fotoarchief Spaarnestad

Richard Sorge in zijn woning te Tokyo, die hij geheel in Japanse stijl inrichtte. Sorge koos een oud, onopvallend huis, dat dicht bij een politiebureau lag.

Twintig jaar na Sorges dood verscheen er in Rusland een postzegel met zijn beeltenis, de eerste zegel die ooit aan een spion werd gewijd.

voltrekt zich bij Sorge — zoals hij later zelf zal schrijven — als in een visioen een soort geestelijke wedergeboorte. Van burgerlijk idealist wordt hij een overtuigd communist. Na de oorlog gaat Sorge in Kiel staathuishoudkunde en vervolgens politieke wetenschappen studeren. Na enige tijd trouwt hij er met de knappe twintigjarige Christiane Gerlach, die eerst de vrouw was van een van Sorges professoren, de links georiënteerde Dr. Kurt Gerlach. Dit verhindert Gerlach niet om, als hij een leerstoel in Aken krijgt, Sorge als zijn assistent mee te nemen. Sorge, die in Kiel al geheime lezingen voor revolutionaire arbeiders en zeelui heeft gehouden, gaat na zijn aankomst in Aken eerst in de mijnen van het Roergebied werken om er communistische cellen te stichten. Hij is dan al lid van de KPD, de Duitse communistische partij. Als hij ook cellen in de Nederlandse mijnen probeert te vormen, wordt hij direct betrappt en ontslagen. Ondanks deze activiteiten weet Sorge in 1919 'summa cum laude' zijn doctorstitel te behalen. In 1923 duikt hij op in Hamburg, waar hij aan een putsch meedoet, die mislukt. Vervolgens gaan de Sorges op verzoek van professor Gerlach in diens nieuwe instituut voor sociale wetenschappen in Frankfurt werken. Ondanks de woningnood vinden ze in die stad een koetsierswoning en een stal, die zij met de hulp van bevriende kunstenaars tot een moderne, zeer smaakvolle woning weten om te toveren. Hun huis wordt een trefpunt voor schilders, musici (onder anderen Hindemith) en schrijvers, die er tot diep in de nacht drinken en debatteren over het socialisme en de toekomst van Duitsland. In die tijd komen ook de eerste Russen bij het jonge echtpaar over de vloer. Sorge, die over de veiligheid van de illegaal binnengekomen Russen moet waken, voelt zich — wellicht ook door zijn afkomst — direct tot deze revolutionairen aangetrokken. Omgekeerd raken de Russen onder de indruk van Sorges scherpe intelligentie en vragen hem op een gegeven moment om in Moskou voor de Komintern te komen werken. Eind 1924 reizen de Sorges naar Moskou. Christiane heeft echter geen enkel idee van het soort 'bureauwerk' dat Richard daar met ingang van 1 januari 1925 gaat doen. Wel is hij veel weg en langzamerhand groeien beide jonge mensen uit elkaar. Christiane reist met goedvinden van haar man terug naar Duitsland en in 1932 scheiden zij in alle vriendschap in Berlijn. Tot Sorges dood zullen zij met elkaar

blijven corresponderen. Inmiddels is Sorge in 1928 al aan zijn eerste spionageopdracht begonnen: het vergaren van inlichtingen over de nieuwe regering-Tsjang Kai-sjek in Sjanghai en Nanking. In Sjanghai leert hij de briljante Japanse journalist en Chinakenner Ozaki Hotsumi kennen, die later in Tokyo zijn belangrijkste medewerker zal worden. Ozaki is evenals Sorge fel antifascistisch en antimilitaristisch. Als Sorge in 1929 in Moskou rapport uitbrengt, stelt hij voor om zijn arbeid voor de geheime dienst volledig te scheiden van de Komintern en van nationale communistische partijen, om het risico van ontdekking tegen te gaan. Hij licht een en ander zo helder toe, dat deze scheiding voortaan als principe bij de Russische geheime diensten zal worden toegepast. Sorge, die al jaren geen lid meer van de KPD, maar van de Russische communistische partij is, gaat nu werken voor het 'Vierde Bureau' van het Rode Leger en is volledig een *apparatsjik* (geheim agent) geworden. Hij spreekt inmiddels goed Engels, Russisch en Chinees en doet zijn werk zo goed, dat hij in 1933 van het Vierde Bureau de opdracht krijgt een *apparat* (spionagenet) in Tokyo op te zetten. Via Duitsland, waar hij correspondentenschappen verwerft en rondvertelt dat hij 'bekeerd' is en lid van de NSDAP wil worden, reist hij naar de Japanse hoofdstad, waar hij op de Duitse ambassade zijn joyeuze entree maakt. Behalve met Von Dirksen, bij wie hij onmiddellijk in de smaak valt, zal Sorge op de ambassade contact maken met iemand die veel belangrijker voor hem is, namelijk overste Eugen Ott, die hij overigens al tijdens een kort verblijf in Kobe heeft leren kennen. Ott, die kort daarna tot militair attaché wordt benoemd, beschouwt de innemende Sorge als een oude krijgsmakker, omdat beiden aan het front hebben gestaan. Ofschoon Helma Ott, de echtgenote van de overste, al gauw minder platonische vriendschapsgevoelens voor Sorge ontwikkelt, reageert Ott hierop net zo min als eertijds prof. Gerlach op Sorges verovering van Christiane.

Dr. Sorge wijdt zich intussen ook aan meer serieuze zaken. Hij bestudeert grondig de Japanse geschiedenis, politiek en cultuur en bezit over deze onderwerpen weldra een uitgebreide boekerij. Na enige tijd vestigt hij zich in een oud, onopvallend huis, dat hij geheel in Japanse stijl inricht. Hoewel er sterke verhalen de ronde doen over zijn drinkgelagen en de vele maîtresses die hij er op na zou houden — volgens zijn naoorlogse Amerikaanse biograaf, generaal Willoughby, liefst drieëndertig — wekt hij bij niemand achterdocht. Men beschouwt zijn soms luidruchtige pro-Chinese en anti-Japanse uitlatingen met de mildheid waarop een 'enfant terrible' recht heeft. En dit imago komt Sorge uiteraard goed van pas. Nadat hij volledig het vertrouwen van de ambasadestaf heeft gewonnen, gaat hij mensen voor zijn *apparat* aantrekken. Zijn voornaamste medewerkers worden de bijna geniale Duitse radio-technicus Max Klausen, die al voor Sorge in Sjanghai heeft gewerkt, de journalist Ozaki, die later de vertrouwensman van de Japanse premier, prins Konoye, weet te worden en zo Sorge uiterst belangrijke geheimen kan toe-

spelen, de uit Parijs afkomstige Kroatische fotograaf en journalist Branko de Voukelitch en tenslotte de op Okinawa geboren, maar later naar Californië geëmigreerde Japanse kunstschilder Miyagi Yotoku. Deze dertigjarige tuberculeuze Japanner, die speciaal om zijn kennis van het Engels is gekozen, ontpopt zich al gauw als een bijzonder geslepen spion, die zeer belangrijke militaire inlichtingen verzamelt. Ozaki en Miyagi vormen ieder nog subgroepen, waarmee Sorge geen enkel contact onderhoudt. Daar alle leden van de groep uit politieke overtuiging werken, behoeft Moskou vrijwel niets te betalen voor de stroom van uiterst waardevolle inlichtingen die na de komst van Klausen in november 1935 bij 'Wiesbaden' (codenaam voor de ontvanger in of nabij Wladiwostok) begint binnen te komen. Zo spenderen de Russen van 1936 tot en met september 1941 slechts 40.000 dollar.

De voornaamste opdracht van 'Ramsay', zoals de codenaam van Sorges net luidt, is om achter de Japanse militaire plannen in Azië te komen. Moskou vreest namelijk dat Nippon na de verovering van Mantsjoerije in 1931 wel eens een begerig oog op Siberië en Sachalin kan laten vallen. Als er op 26 februari 1936 in Tokyo 1400 militairen, onder wie vele jonge officieren, onder leiding van kapitein Nonata in opstand komen en twee leden van het kabinet worden gedood, ontstaat er in Europa over deze duistere, gecompliceerde rebellie grote ongerustheid. Door nu niet alleen zijn illegale medewerkers, maar ook de gehele top van de ambassade een diepgaand onderzoek te laten instellen weet Sorge voor Moskou voortreffelijke gegevens in handen te krijgen. Daarnaast geeft hij met goedvinden van zijn opdrachtgevers ook Ott een zeer heldere analyse van het gebeurde door. Die zendt het rapport naar Berlijn, waar men om meer van dit 'uitstekende materiaal' vraagt. Ongeveer eenzelfde geslepen tactiek past Sorge toe nadat Japan in juli 1937 voor de eerste maal China binnenvalt. Zijn ster aan de ambassade is nu zo hoog gerezen, dat hij lezingen voor de gehele ambasadestaf moet houden. Tweemaal dreigt door onvoorzichtigheid het net ontdekt te worden. De eerste keer verliest Klausen zijn portefeuille met geld, rijbewijs en geheime gegevens die hij moet overseinen. Dit loopt echter met een sisser af. Sorge zelf echter overkomt nog iets gevaarlijkers. Evenals die andere grote spion, Lawrence of Arabia, racet hij graag op een motor over de wegen en evenals Lawrence verongelukt hij — zij het niet dodelijk. Na een avond zwaar drinken verlaat hij het Imperial Hotel in Tokyo. Vlak voor middernacht, op vrijdag 13 mei 1938, vliegt hij met zijn inktzwarte Zündapp tegen een muur, breekt een kaak en verliest vele tanden. De bijna bezwijmende Sorge weigert zich te laten opereren voordat Klausen bij hem geweest is. Deze weet nog net op tijd het vele belastende materiaal uit Sorges zakken te halen.

Een ongedachte kans doet zich voor Sorge voor, als begin 1938 de zieke Von Dirksen vertrekt en de inmiddels tot generaal-majoor bevorderde Eugen Ott ambassadeur wordt. Deze vertrouwt Sorge letterlijk alles toe en laat hem zelfs als diplomatiek koerier naar

onder meer Manila en Hongkong reizen! 'Wiesbaden' toont zich steeds enthousiaster over de inlichtingen van Sorge en diens mensen. Op 20 mei 1941 komt echter het grote meesterstuk van 'Ramsay': vrijwel tot op de dag nauwkeurig — met een uitstel-marge van twee dagen — geeft 'Ramsay' die dag aan 'Wiesbaden' de komende Duitse aanval op de Sowjetunie door, aangevuld met verscheidene zeer belangrijke details. Tot verbijstering en wanhoop van Sorge reageren de Russen uiterst koel. Zij laten hem weten zijn informatie, die hij van hoge Duitse officieren heeft verkregen, niet betrouwbaar te achten. Maar als op 22 juni Sorge wel degelijk gelijk blijkt te hebben gehad, bestoken de Russen hem plotseling met verzoeken om zo gauw mogelijk te weten te komen of Japan van zins is de Sowjetunie in de rug aan te vallen. Via Ozaki weet Sorge enkele maanden later met zekerheid te melden dat een Japanse aanval in elk geval niet voor het einde van de Siberische winter zal plaatsvinden. De Russen weten dan al van Sorge dat de Japanners wel in de herfst van 1941 in zuidelijke richting zullen aanvallen. Dit alles geeft Stalin de gelegenheid een deel van de troepen uit Siberië naar het gebied van Moskou over te brengen, waar de Duitse opmars voor de poorten van de hoofdstad tot staan kan worden gebracht.

Sorge acht nu zijn taak in Japan volbracht en wil elders worden ingezet. Hij schijnt bovendien intuïtief te voelen dat de Japanse politieke politie zijn organisatie op het spoor is. Op 15 oktober, als Ozaki en Miyagi onverwacht niet zijn komen opdagen, wil hij 'Wiesbaden' om terugroeping van Klausen en zichzelf vragen. Dan is het echter al te laat. Via een toeval krijgt de *Tokko*, de politie, een draad in handen. Een volkomen onbelangrijke Japanse vrouw, die ooit wel eens een inlichting aan Miyagi heeft gegeven, slaat door. De laatste wordt op 11 oktober van zijn bed gelicht. Na een mislukte zelfmoordpoging gaat Miyagi praten. Op de vijftiende oktober wordt Ozaki gearresteerd. En in de vroege ochtend van 18 oktober volgen Sorge, Klausen en De Voukelitch.

Pas in mei 1942 mogen de kranten over de arrestaties berichten. En niet eerder dan in mei 1943 beginnen de processen, tijdens welke Miyagi aan zijn ziekte bezwijkt. De Voukelitch krijgt levenslang, maar sterft zestien maanden later aan longontsteking. Klausen krijgt eveneens levenslang, maar wordt met zijn vrouw in 1945 door de Amerikanen bevrijd en leeft nu in Oost-Duitsland. Slechts Sorge en Ozaki krijgen, na nog in hoger beroep te zijn gegaan, de doodstraf. In de ochtend van 7 november 1944, ironisch genoeg de verjaardag van de Russische revolutie, sterft Ozaki aan de galg. Nauwelijks een uur later betreedt Sorge onbewogen het valluik van de executieplaats, na eerst nog het gevangenispersoneel voor de correcte behandeling te hebben bedankt. Om 10.20 uur klapt het valluik neer. Om 10.36 uur wordt Dr. Richard Sorge officieel doodverklaard. In 1941, kort voor zijn arrestatie, heeft Sorge tegen zijn Japanse geliefde Hanako gezegd: 'In mijn beroep haal je je pensioen niet.' Het was de laatste keer dat Moskous meesterspion gelijk kreeg.